

Посібник за статтю 11 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

Свобода зібрань та об'єднання

© Переклад з англійської мови та опрацювання цього посібника здійснено:
адвокатом, Президентом Спілки адвокатів України, членом Науково-консультативних рад Конституційного Суду України, Верховного Суду та Національної асоціації адвокатів України, членом Комісії з питань правової реформи при Президентові України, доцентом кафедри кримінального процесу НЮУ ім. Я. Мудрого, Головою Комітету НААУ з питань БПД, кандидатом юридичних наук, доцентом, заслуженим юристом України

Олександром Михайловичем Дроздовим

адвокатом, головним науковим співробітником відділу дослідження проблем прокурорської діяльності у сфері міжнародного прав та впровадження практики ЄСПЛ науково-дослідного інституту Національної академії прокуратури України, кандидатом юридичних наук, доцентом кафедри кримінального права і правосуддя Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка С. Дем'янчука директором Адвокатського бюро «Дроздова та партнери»

Оленою Валеріївною Дроздовою

Офіційне цитування:

Guide on Article 11 of the European Convention on Human Rights)

Офіційний текст англійською мовою:

https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_11_ENG.pdf

Перше видання – 31 серпня 2019

Видавцям або організаціям, які бажають перекласти та / або відтворити весь або частину цього Посібника у вигляді друкованої або електронної публікації, пропонується звернутися до publishing@echr.coe.int для отримання інформації про процедуру авторизації. Якщо ви хочете дізнатися, які переклади посібників з прецедентного права в даний час тривають, див. *Pending translations*.

Цей Посібник було підготовлено Директоратом юрисконсультів і не зобов'язує Суд. Він може підлягати редакційним переглядам. Цей посібник спочатку був написаний англійською мовою. Текст був завершений 31 серпня 2019 року. Він буде регулярно оновлюватися.

Переклад українською мовою цього посібника здійснено Олександром Дроздовим та Оленою Дроздовою

Посібники з прецедентного права доступні для завантаження за адресою www.echr.coe.int (Прецедентна практика - Аналіз судової практики - Основні справи). Для оновлень публікацій, будь ласка, слідкуйте за аккаунтом Твіттера Суду на <https://twitter.com/echrpublication>.

© Рада Європи / Європейський суд з прав людини, 2019

© Переклад з англійської мови: Олександр Дроздов та Олена Дроздова

Зміст

Примітка для читачів

I. Свобода зібрань

A. Важливість права на свободу мирних зібрань та його зв'язок із правом на свободу вираження поглядів

B. Класифікація скарг відповідно до статей 9, 10 та / або 11

1. Релігійні зібрання: статті 9 та 11
2. Зібрання як форма вираження поглядів та висловлення думок під час зібрання: статті 10 та 11

C. Сфера дії права на свободу зібрань

1. Форма і тип зібрання
2. Свобода зібрань
3. Мирні зібрання

D. Позитивні зобов'язання

1. Зобов'язання забезпечити мирне проведення зібрань
2. Контрдемонстрації

E. Обмеження права на свободу зібрань

1. Втручання у здійснення права на свободу зібрань
2. Обґрунтування обмежень
 - a. Встановлені законом
 - b. Законна мета
 - c. Необхідні в демократичному суспільстві
 - i. Вузькі межі розсуду щодо втручання на основі змісту поглядів, висловлених під час зібрань
 - ii. Вузькі межі розсуду щодо загальної заборони зібрань
 - iii. Ширші межі розсуду щодо надання дозволу на навмисне порушення звичайного життя та руху
 - iv. Охолоджуючий ефект
 - v. Санкції - характер та суворість
 - vi. Розгін та застосування сили

F. Процедури попереднього повідомлення та дозволу

1. Мета процедур повідомлення та отримання дозволу
2. Незаконні зібрання
3. Спонтанні зібрання

G. Поведінка, яка варта осуду

II. Свобода об'єднань

A. Важливість права на свободу об'єднань в демократичному суспільстві

B. Зв'язок зі статтями 9 та 10 Конвенції

C. Сфера застосування та зміст права на свободу об'єднань

1. Поняття об'єднання
2. Публічно-правовий інститут, професійні органи та обов'язкове членство
3. Створення об'єднання та його юридичне визнання
4. Автономія об'єднання, внутрішнє управління та членство
5. Негативне право щодо свободи об'єднань

D. Обмеження свободи об'єднань

1. Встановлено законом
2. Правомірна мета
3. Необхідність в демократичному суспільстві
 - a. Обсяг перевірки Судом
 - b. Суворість втручання та вимога пропорційності

E. Особливі типи об'єднань

1. Політичні партії
 - a. Відмова в реєстрації та припинення діяльності
 - b. Фінансування та контроль
2. Об'єднання меншин
3. Релігійні організації

F. Позитивні зобов'язання

III. Свобода створення та вступу до професійних спілок

A. Сфера застосування прав профспілок

B. Основні складові та підходи Суду

C. Відмова в реєстрації

D. Санкції та перешкоди

E. Право не вступати до профспілки

F. Право профспілок регулювати свої внутрішні справи та приймати у членство

G. Право на ведення колективних переговорів

H. Право на страйк

I. Позитивні зобов'язання та межі розсуду

IV. Обмеження прав осіб, що входять до складу збройних сил, поліції та адміністративних органів держави

A. Адміністративні органи держави

B. Поліція

C. Збройні сили

Перелік цитованих справ

Примітка для читачів

Цей Посібник є частиною серії «Посібників із застосування Конвенції», опублікованих Європейським судом з прав людини (далі «Суд», «Європейський суд» або «Страсбурзький суд») для інформування практикуючих юристів про основні постанови та рішення, прийняті Страсбурзьким судом. Цей окремий Довідник аналізує та підсумовує прецедентне право зі статті 11 (**Свобода зібрань та об'єднання**) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі «Конвенція» або «Європейська конвенція») до 31 серпня 2018 року. Тут читачі знайдуть основні принципи у цій сфері та відповідні прецеденти.

Наведене прецедентне право було обране серед провідних, основних та / або нещодавніх постанов та рішень.¹

Рішення та ухвали Суду використовуються не лише для вирішення справ, які розглядаються, а також, взагалі, для висвітлення, захисту та розвитку правил, встановлених Конвенцією, що сприяє дотриманню державами зобов'язань, які вони взяли на себе як Договірні Сторони (Ірландія проти Сполученого Королівства (*Ireland v. the United Kingdom*), 18 січня 1978, § 154, Series A no. 25, та, нещодавно, Єронович проти Латвії (*Jeronovics v. Latvia*) [ВП], № 44898/10, § 109, 5 Липня 2016).

Таким чином, місія системи, створеної Конвенцією, полягає у визначенні питань державної політики в загальних інтересах, що підвищує стандарти захисту прав людини та поширенні судової практики в сфері прав людини у всьому суспільстві держав-учасниць Конвенції (Костянтин Маркін (*Konstantin Markin v. Russia*) [ВП], № 30078/06, § 89, ECHR 2012). Суд підкреслив роль Конвенції як «конституційного інструмента європейського суспільного порядку» в сфері прав людини (*Hava Yollari Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland* [ВП], № 45036/98, § 156, ECHR 2005-VI).

У цьому Посібнику містяться посилання на ключові слова для кожної наведеної статті Конвенції та її Додаткових протоколів. Юридичні питання, які розглядаються в кожному випадку, підсумовані в [Списку ключових слів](#), обраних з тезаурусу термінів, взятих (в більшості випадків) безпосередньо з тексту Конвенції та протоколів до неї.

База даних [HUDOC](#) з прецедентного права дозволяє здійснювати пошук за ключовим словом. Пошук за цими ключовими словами надає можливість знайти групу документів з аналогічним юридичним змістом (міркування Суду та висновки у кожному випадку підсумовуються за ключовими словами). Ключові слова для окремих випадків можливо знайти, натиснувши на тег [CaseDetails](#) в [HUDOC](#). Для отримання додаткової інформації про базу даних HUDOC та ключових слів, будь-ласка, перегляньте [Довідник користувача HUDOC](#).

¹ Прецедентне право, на яке є посилання, може бути однією або обома офіційними мовами (англійською або французькою) Суду та Європейською комісією з прав людини. Якщо не зазначено інше, всі посилання стосуються рішень по суті, прийнятих Палатою Суду. Абревіатура «(ухв.)» вказує на те, що цитата взята з ухвали Суду та «[ВП]» на те, що справу розглянула Велика Палата. Рішення палати, які не були остаточними на той час, коли було завершено це оновлення, позначені зірочкою (*).

I. СВОБОДА ЗІБРАНЬ

Стаття 11 Конвенції – Свобода зібрань та об'єднання

“1. Кожен має право на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання з іншими особами, включаючи право створювати профспілки та вступати до них для захисту своїх інтересів.

2. Здійснення цих прав не підлягає жодним обмеженням, за винятком тих, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб. Ця стаття не перешкоджає запровадженню законних обмежень на здійснення цих прав особами, що входять до складу збройних сил, поліції чи адміністративних органів держави.”

Ключові слова HUDOC

Свобода мирних зібрань (11-1) - свобода об'єднань (11-1) – формувати та вступати до профспілок (11-1) - не вступати до профспілок (11-1) - інтереси членів (11-1)

Втручання (11-2) - законодавство (11-2) : доступність (11-2); передбачуваність (11-2); гарантії від зловживань (11-2) - необхідні в демократичному суспільстві (11-2): національна безпека (11-2); громадська безпека (11-2); запобігання заворушенням (11-2); запобігання злочинам (11-2); охорона здоров'я (11-2); захист моралі (11-2); захист прав і свобод інших осіб (11-2) - представники збройних сил (11-2) - представники поліції (11-2) - представники адміністративних органів держави (11-2)

А. Важливість права на свободу мирних зібрань та його зв'язок із правом на свободу вираження поглядів

1 Право на свободу мирних зібрань є основним правом у демократичному суспільстві і, як і право на свободу вираження поглядів, є однією з основ такого суспільства. Таким чином, воно не підлягає обмежувальному тлумаченню (Джавіт Ан проти Турччини (Djavit An v. Turkey), § 56; Кудревічюс та інші проти Литви (Kudrevičius and Others v. Lithuania) [ВП], § 91).

2 З огляду на фундаментальний характер цього права Суд неохоче приймає заперечення стосовно того, що заявники не постраждали від «значного несприятливого становища» і відхиляє скарги відповідно до статті 11 з посиланням на статтю 35 § 3 (b) Конвенції (Берладір та інші проти Росії (Berladir and Others v. Russia), § 34; Öğrü v. Turkey, § 18).

3 Захист думок та свобода їх вираження є однією з цілей свободи зібрань та об'єднань, закріплених у статті 11 (Партія свободи та демократії (ÖZDEP) проти Туреччини [ВП] ((Freedom and Democracy Party (ÖZDEP) v. Turkey), § 37).

4 Незважаючи на її автономну роль та особливу сферу застосування статтю 11 також необхідно розглядати в світлі статті 10, в якій метою реалізації свободи зібрань є висловлення особистих думок (Езелін проти Франції (Ezelin v. France), § 37), а також необхідність створення форуму для публічних дебатів та відкритого висловлення протесту (Єва Мольнар проти Угорщини (Éva Molnár v. Hungary), § 42).

5 Зв'язок між статтею 10 та статтею 11 є особливо важливим, коли органи влади втрутилися у право на свободу мирних зібрань у відповідь на висловлені думки або заяви, зроблені учасниками демонстрації або членами асоціації (Прімов і інші проти Росії (Primov and Others v. Russia), § 92; Станков та United Macedonian Organisation Ilinden проти Болгарії (Stankov and the United Macedonian Organisation Ilinden v. Bulgaria), § 85).

В. Класифікація скарг відповідно до статей 9, 10 та / або 11

1. Релігійні зібрання: статті 9 та 11

6 Якщо характер зібрання є перш за все релігійним, можуть бути застосовані обидві статті: стаття 9 і стаття 11. Відмова у наданні дозволу на проведення богослужіння у міському парку була розглянута відповідно до статті 11 з тлумаченням в світлі статті 9 на підставі того, що зібрання, про яке йде мова, повинні були бути проведені в громадському місці та підпадали під правила, встановлені для зібрань (Баранкевич проти Росії (Barankevich v. Russia), § 15). З іншого боку, скарга на зрив релігійних зібрань, які відбувалися у приватних або орендованих приміщеннях, розглядалися лише з точки зору статті 9 (Кузнецов і інші проти Росії (Kuznetsov and Others v. Russia), § 53; Крупко і інші проти Росії (Krupko and Others v. Russia), § 42; Члени Глданської громади релігійної організації «Свідки Єгови» та інші проти Грузії (Members of the Gldani Congregation of Jehovah's Witnesses and Others v. Georgia, §§ 143-144).

7 У справі, яка стосується засудження заявників в кримінальному порядку відповідно до законодавства про запобігання тероризму за участь у релігійній церемонії, яка полягала в звичайному публічному проведенні релігійного обряду заявників, Суд виявив, що ситуацію, про яку йде мова, було неможливо розглядати відповідно до різних положень Конвенції, в тому числі відповідно до статті 7, 9 та 11, на які посилалися заявники. Проте він вважає, що головне питання, поставлене в цій справі, повинне було розглядатися виключно відповідно до статті 9 (Güler та Uğur проти Туреччини, §§ 12 та 26).

2. Зібрання як форма вираження поглядів та висловлення думок під час зібрання: статті 10 та 11

8 Питання стосовно того, чи певна скарга підлягає розгляду відповідно до статті 10 чи 11 або відповідно до обох, залежить від певних обставин справи та сутності скарг заявника (Асоціація «Women On Waves» і інші проти Португалії (Women On Waves and Others v. Portugal), § 28). Скарги, які стосуються події, у зв'язку з якою стаття 11 не застосовується або тому, що вона не є «зібранням», або тому, що зібрання не було «мирним», були розглянуті відповідно до статті 10 у світлі статті 11 (Стіл і інші проти Сполученого Королівства (Steel and Others v. the United Kingdom), §§ 92 та 113, в якій Суд залишив обидва питання відкритими). Акція протесту у формі насильницького несанкціонованого проникнення в офіційні приміщення може складати форму вираження поглядів, захищену статтею 10, з тлумаченням в світлі статті 11 (Тараненко проти Росії (Tarapenko v. Russia), § 69).

9 Суд надав значення тому факту, що особи, які беруть участь у зібраннях, прагнуть не лише висловити свою думку, але зробити це разом з іншими (Прімов і інші проти Росії (Primov and Others v. Russia), § 91). Тому демонстрації, проведені єдиним учасником, розглядаються відповідно до статті 10 з урахуванням, якщо це доречно, загальних принципів, встановлених в контексті статті 11 (Новікова і інші проти Росії (Novikova and Others v. Russia), § 91). Поведінка, яка не є здійсненням права на свободу «мирних зібрань», може складати форму вираження поглядів, захищену статтею 10, як і акція протесту у вигляді насильницького несанкціонованого входу в офіційні приміщення (Тараненко проти Росії (Tarapenko v. Russia), § 69).

10 Ненасильницькі дії, вчинені під час зібрання, захищені статтею 11. Вважалося, що блокування і інша фізична поведінка, які навмисно заважали руху і звичайному життю, підпадали під положення статті 11 (Баракко проти Франції (Barraco v. France) § 39; Лукас проти Сполученого Королівства (Lucas v. the United Kingdom) (ухв.)), хоча Суд зазначив, що такі дії не лежали в основі свободи мирних зібрань, захищеної статтею 11 Конвенції (Кудревічюс та інші проти Литви

(Kudrevičius and Others v. Lithuania) [ВП], § 97). Розміщення банера на стіні під час демонстрації було розглянуте лише згідно зі статтею 11 (Akarsubaşı і Alçiçek проти Туреччини (Akarsubaşı and Alçiçek v. Turkey), §§ 31-33), як і публічні заяви для преси поблизу будівель суду всупереч законодавчій забороні робити це (Öğrü проти Туреччини (Öğrü v. Turkey), § 13).

11 З іншого боку, дії, що перешкоджають діяльності певного характеру, підлягають розгляду відповідно до статті 10 або відповідно до статей 10 та 11. Таким чином, протест, спрямований на фізичне перешкоджання полюванню або будівництву автомагістралі, складав висловлення думки у значенні статті 10 (Стіл і інші проти Сполученого Королівства (Steel and Others v. the United Kingdom), § 92). У справі, відкритій активістами Грінпіс, які маневрували на човнах у такий спосіб, щоб перешкоджати полюванню на китів, Суд виходив з припущення, що заявники могли покладатися на статтю 10 та/або 11, але за наведених обставин не вважав необхідним віднести скаргу до одного або обох положень (Дрімен і інші проти Норвегії (Drieman and Others v. Norway) (ухв.)).

С. Сфера дії права на свободу зібрань

12 З огляду на свою важливість право на свободу зібрань не повинне тлумачитися обмежено (Кудревічюс та інші проти Литви (Kudrevičius and Others v. Lithuania) [ВП], § 91; Таганенко проти Росії, § 65). Для уникнення ризику обмежувального тлумачення Суд утримався від формулювання поняття зібрань або вичерпного перераховування критеріїв, які його визначали (Навальний проти Росії (Navalnyy v. Russia) [ВП], § 98).

13 Поняття «зібрання» є автономним; воно охоплює, зокрема, збори, які не підпадають під дію національного правового регулювання, незалежно від того, чи вони вимагають повідомлення або дозволу чи від того, чи вони звільнені від таких процедур. Таким чином, Суд виявив, що стаття 11 була застосовною до мирного «прогулянкового» зібрання, під час якого групи осіб діяли скоординовано та цілеспрямовано для того, щоб передати політичне послання; заявник не вважав їх «маршами» або «зустрічами», що підлягають повідомленню відповідно до чинного національного законодавства (Навальний проти Росії (Navalnyy v. Russia) [ВП], § 106).

14 Зібрання визначається, зокрема, загальною метою її учасників і його необхідно відрізнити від випадкової агломерації осіб, кожна з яких має свою власну справу, наприклад, черги для входу в громадську будівлю. Таким чином, група активістів, присутніх за межами будинку суду, з метою відвідування судового засідання у кримінальній справі політичного характеру, підпадає під поняття «зібрання» на підставі того, що за допомогою своєї присутності вони мали намір висловити особисту причетність до справи, яка мала суспільне значення. Суд відкріпив це ненавмисне зібрання від ситуації, коли перехожий випадково змішується в демонстрації і його помилково вважають особою, яка бере в ній участь (Навальний проти Росії (Navalnyy v. Russia) [ВП], § 110).

15 Тривале зайняття приміщення, яке є мирним незважаючи на те, що воно явно порушує національне законодавство, може розглядатися як «мирне зібрання» (Сіс проти Франції (Cisse v. France), §§ 39-40; Tuskia і інші проти Грузії (Tuskia and Others v. Georgia), § 73; Анєнков і інші проти Росії (Annenkov and Others v. Russia), § 123).

16 Навіть якщо існування зібрання не викликає сумнівів, прийнятність скарги відповідно до статті 11 може бути поставлена під сумнів стосовно певного заявника, якщо він або вона заперечують в Суді свою участь у цьому зібранні. Повинен існувати чіткий і визнаний зв'язок між здійсненням заявниками свободи мирних зібрань та заходами, які вживаються проти них (Навальний та Яшин проти Росії (Navalnyy and Yashin v. Russia), § 52). Під час встановлення такого зв'язку Суд враховує початковий намір заявника, рівень фактичної участі в зібранні та зміст заяви в державних установах та Суді (Агіт Демір проти Туреччини (Agit Demir v. Turkey), § 68; Navalnyy проти Росії (Navalnyy v. Russia) [ВП]), §§ 109-111; Zulkuf Murat Kahraman проти Туреччини (Zulkuf Murat Kahraman v. Turkey)*, § 45). Той факт, що заявник отримав дозвіл на участь у зібранні, сам по собі не є достатнім для подання скарги відповідно до статті 11, якщо заявник постійно

стверджував, що його помилково вважали учасником (Каспаров і інші проти Росії (Kasparov and Others v. Russia), § 72).

17 Незважаючи на те, що до цього часу не було жодної справи, пов'язаної з негативним правом на свободу зібрань, право не бути примушеним брати участь у зібранні може бути виведене із його прецедентного права (Соренсен та Расмусен проти Данії (Соренсен та Расмусен проти Данії) [ВП], § 54; Новікова і інші проти Росії (Novikova and Others v. Russia), § 91).

1. Форма і тип зібрання

18 Це право охоплює як приватні зібрання, так і зібрання в громадських місцях, статичні або у формі процесії; крім того, його можуть здійснювати окремі учасники та особи, які організовують зібрання (Кудревичюс та інші проти Литви (Kudrevičius and Others v. Lithuania) [ВП], § 91; Джавіт Ан проти Турччини (Djavit An v. Turkey), § 56).

19 Незважаючи на те, що основною метою статті 11 є захист права на політичну мирну демонстрацію та участь у демократичному процесі, було б неприйнятно вузьким тлумаченням цієї статті як такої, яка обмежується лише тими зібраннями, так само як було б занадто вузьке тлумачення статті 10 як такої, яка обмежує її до висловлення думок політичного характеру (Friend, the Countryside Alliance and others v. the United Kingdom (ухв.), § 50). Таким чином, було виявлено, що стаття 11 застосовується до зібрань, які мають надзвичайно важливий соціальний характер (Емін Хусейнов проти Азербайджану (Emin Huseynov v. Azerbaijan), § 91, щодо втручання поліції в збори в приватному кафе; Джавіт Ан проти Турччини (Djavit An v. Turkey), § 60, щодо відмови органів влади надати дозвіл заявникові перетнути «зелену лінію» на півдні Кіпру для участі у спільних зустрічах), а також на міжобщинних зборах (Рада циган та інші проти Сполученого Королівства (The Gypsy Council and Others v. the United Kingdom) (ухв.)); релігійних і духовних зборах (Баранкевич проти Росії (Barankevich v. Russia), § 15).

2. Свобода зібрань

20 Право на свободу зібрань містить право вибору часу, місця та способу проведення зібрань в межах, встановлених пунктом 2 статті 11 (Sáska проти Угорщини (Sáska v. Hungary), § 21). Тому, коли місце проведення зібрання є вирішальним для учасників, наказ про його зміну може складати втручання в їх свободу зібрань згідно зі статтею 11 Конвенції (The United Macedonian Organisation Ilinden та Іванов проти Болгарії (The United Macedonian Organisation Ilinden and Ivanov v. Bulgaria), § 103; Лашманкін і інші проти Росії (Lashmankin and Others v. Russia), § 405).

21 Проте, стаття 10 і, в порядку презумпції, стаття 11, не надає необмежені свободи зібранню для здійснення цього права. Зокрема, це положення не вимагає автоматичного створення прав на вхід в приватну власність, або навіть, обов'язково, на всю територію, яка знаходиться у державній власності, наприклад, урядові установи або приміщення університету (Еплбі і інші проти Сполученого Королівства (Appleby and Others v. the United Kingdom), § 47; Тараненко проти Росії (Taranenko v. Russia), § 78; Тускія і інші проти Грузії (Tuskia and Others v. Georgia), § 72). Стаття 11 також не гарантує права на створення містечка розбивки табору для протесту в обраному місці, наприклад, громадському парку, хоча такі тимчасові установки, за певних обставин, можуть складати форму політичного вираження поглядів, обмеження якої повинні відповідати вимогам статті 10§2 Конвенції (Фрумкін проти Росії (Frumkin v. Russia), § 107).

22 Заборона проведення публічних заходів у певних місцях не є несумісною зі статтею 11, якщо вона накладається з міркувань безпеки (Рей та Еванс проти Сполученого Королівства (Rai and Evans v. the United Kingdom) (ухв.)) або, залежно від обставин, що стосуються місць розташування, які знаходяться в безпосередній близькості від будівель суду для захисту судового процесу від зовнішнього впливу в особливій справі і, таким чином, захисту прав інших

осіб, а саме сторін судового провадження. Проте, остання заборона повинна бути чітко узгоджена для досягнення цього інтересу (Лашманкін і інші проти Росії (Lashmankin and Others v. Russia), § 440; Öğrü проти Туреччини (Öğrü v. Turkey), § 26).

3. Мирні зібрання

23 Стаття 11 Конвенції лише захищає право на «мирні зібрання», поняття, яке не охоплює демонстрації, коли організатори та учасники мають насильницькі наміри. Таким чином, гарантії статті 11 застосовуються до всіх зібрань, окрім тих, організатори та учасники яких мають такі наміри, підбурюють до насильства або іншим чином не визнають основи демократичного суспільства (Кудревічюс та інші проти Литви (Kudreivičius and Others v. Lithuania) [ВП], § 92).

24 Залежно від основних фактів та характеру скарг, питання стосовно того, чи було зібрання «мирним», можливо розглядати як питання застосовності статті 11 (Кудревічюс та інші проти Литви (Kudreivičius and Others v. Lithuania) [ВП], §§ 97-99) або існування втручання (Прімов і інші проти Росії (Primov and Others v. Russia), §§ 93-103), або обидва питання можуть бути оцінені глобально (Gülcü проти Туреччини, §§ 92-93 та 97; Ярослав Белоусов проти Росії (Yaroslav Belousov v. Russia), §§ 168- 172). У всіх вищезазначених справах застосовність оцінювалася на етапі сутності, за винятком справи Прімов і інші проти Росії (Primov and Others v. Russia), в якій застосовність розглядалася на етапі прийнятності (§§ 99 та 156). Питання стосовно того, чи було проведення зборів мирним, відрізняється від оцінювання поведінки заявника. Воно оцінюється як частина аналізу пропорційності, який проводиться для того, щоб визначити, чи були оскаржені заходи «необхідними в демократичному суспільстві».

25 Тягар доведення насильницьких намірів організаторів зібрань лежить на органах влади (Християнська Демократична Народна Партія проти Молдови (№ 2) (Christian Democratic People's Party v. Moldova (no. 2)), § 23).

26 Навіть якщо існує реальний ризик того, що наслідком зібрання стануть заворушення через події, які не знаходяться під контролем організацій, які організують їх, це зібрання не виходить за межі сфери застосування статті 11§1 і будь-яке його обмеження повинне відповідати умовам пункту 2 цього положення (Швабе і М.Г.проти Німеччини (Schwabe and M.G. v. Germany), § 103).

27 Перешкоджання руху по магістралям як частина демонстрації - це поведінка, яка сама по собі вважається мирною. Хоча це не є рідкістю в контексті здійснення свободи зібрань у сучасних суспільствах, фізична поведінка, яка навмисно перешкоджає дорожньому руху та звичайному життю з метою серйозного порушення діяльності, яка здійснюється іншими особами, не є основним для цієї свободи, захищеної статтею 11 Конвенції. Такий стан речей має наслідки для будь-якої оцінки «необхідності» відповідно до другого пункту статті 11 (Кудревічюс та інші проти Литви (Kudreivičius and Others v. Lithuania) [ВП], § 97 з наступними посиланнями та прикладами). Крім того, захоплення будівель зазвичай вважається мирною поведінкою незважаючи на протизаконність та порушення громадського порядку, які вона може викликати (Сіс проти Франції (Cisse v. France), §§ 39-40; Тускія і інші проти Грузії (Tuskia and Others v. Georgia), § 73; Анєнков і інші проти Росії (Annenkov and Others v. Russia), § 126).

28 Зібрання, запламоване окремими актами насильства, автоматично не вважається немирним для того, щоб втратити захист статті 11. Особа не перестає користуватися правом на свободу мирних зібрань внаслідок спалаху насильства або інших караних дій, вчинених іншими особами під час демонстрації, якщо особа, про яку йде мова, залишається мирною у його або її власних намірах чи поведінці (Езелін проти Франції (Ezelin v. France), § 53; Фрумкін проти Росії (Frumkin v. Russia), § 99). Можливість осіб, які мають насильницькі наміри та які не є членами об'єднання-організатора, приєднатися до демонстрантів, не може позбавити останніх цього права встановленого статтею 11 Конвенції (Прімов і інші проти Росії (Primov and Others v. Russia), § 155).

29 У ряді випадків, коли демонстранти вчинили насильницькі дії, Суд постановив, що демонстрації, про які йде мова, були в межах застосування статті 11, але втручання у право,

гарантоване статтею 11, було обґрунтоване запобіганням заворушень або злочину, а також захистом прав і свобод інших осіб (Османі та інші проти «Колишньої Югославської Республіки Македонія» (*Osmani and Others v. "the former Yugoslav Republic of Macedonia"*) (ухв.); Протопапа проти Туреччини (*Protopapa v. Turkey*), §§ 104-112, та інші справи, підсумовані у *Gülçü* проти Туреччини, §§ 93–97).

30 Для встановлення того, чи може заявник вимагати захисту статті 11, Суд враховує (i), чи заплановане зібрання є мирним та чи мають організатори насильницькі наміри; (ii) чи продемонстрував заявник насильницькі наміри під час приєднання до зібрання; та (iii) чи завдав заявник тілесні ушкодження будь-якій особі (*Gülçü* проти Туреччини, § 97). Якщо спочатку мирні збори переросли в насильство і обидві сторони - демонстранти та поліція – були втягнуті в акти насильства, іноді необхідно перевіряти, хто розпочав насильство (Прімов і інші проти Росії (*Primov and Others v. Russia*), § 157).

31 Якщо на підставі вищезазначених критеріїв Суд визнає, що заявник користувався захистом статті 11, він зосереджує аналіз втручання на пропорційності вироку. Суд визнає, що, коли особи втягуються в акти насильства, органи державної влади користуються ширшими межами розсуду під час перевірки необхідності втручання у свободу зібрань, і накладення санкції за варті осуду дії може вважатися сумісним з гарантіями статті 11 Конвенції (*Gülçü* проти Туреччини, § 116). Незважаючи на це, призначення тривалих термінів ув'язнення за неозброєний опір поліції або кидання в них каміння чи інших металевих снарядів, яке не викликало тяжкі тілесні ушкодження, у ряді випадків вважалось непропорційним (*Gülçü* проти Туреччини, § 115; Ярослав Белоусов проти Росії (*Yaroslav Belousov v. Russia*, § 180; і Барабанов проти Росії (*Barabanov v. Russia*), §§ 74-75).

D. Позитивні зобов'язання

32 Право на свободу мирних зібрань містить негативні та позитивні зобов'язання Договірної Держави (*Öllinger* проти Австрії, § 35).

33 Держави повинні не лише утримуватися від застосування необґрунтованих непрямих обмежень права на мирне зібрання, але й захищати це право. Хоча найважливішим завданням статті 11 є захист особи від свавільного втручання органів державної влади у здійснення захищених прав, крім того, можуть існувати позитивні зобов'язання щодо забезпечення ефективного використання цих прав (*Kudrevičius* та інші проти Литви (*Kudrevičius and Others v. Lithuania*) [ВП], § 158; Джавіт Ан проти турччини (*Djavit An v. Turkey*), § 57).

34 Позитивне зобов'язання забезпечувати ефективне використання свободи зібрань має особливе значення для осіб, які мають непопулярні погляди або належать до меншин, оскільки вони є більш вразливими до переслідування (*Wączkowski* і інші проти Польщі, § 64).

1. Зобов'язання забезпечити мирне проведення зібрань

35 Органи влади зобов'язані вживати відповідні заходи щодо законних демонстрацій для того, щоб забезпечити їх мирне проведення та безпеку громадян. Проте вони не можуть гарантувати це абсолютно і мають широкі межі розсуду у виборі засобів, які будуть використовуватися. У цій сфері зобов'язанням, передбаченим статтею 11 Конвенції, - є зобов'язання щодо вжитих заходів, а не досягнутих результатів (*Kudrevičius* та інші проти Литви (*Kudrevičius and Others v. Lithuania*) [ВП], § 159; Джуліані та Гаджіо проти Італії (*Giuliani and Gaggio v. Italy*) [ВП], § 251).

36 Зокрема, Суд наголосив на важливості вжиття запобіжних заходів безпеки, таких як, наприклад, забезпечення присутності служб надання першої допомоги на місці демонстрацій для того, щоб гарантувати спокійне проведення будь-якого заходу, зустрічі або іншого зібрання політичного, культурного або іншого характеру (Оя Атаман проти Туреччини (*Oya Ataman v. Turkey*), § 39).

**Посібник за статтею 11 Конвенції
Свобода зібрань та об'єднання**

Переклад з англійської мови: Олександр Дроздов та Олена Дроздова

37 Обов'язок спілкуватися з лідерами демонстрації протесту є важливою частиною позитивних зобов'язань органів влади для забезпечення мирного проведення зібрання, запобігання заворушенням та забезпечення безпеки всіх залучених осіб (Фрумкін проти Росії (Frumkin v. Russia), §§ 128-129). Суд посилається на Керівні принципи Венеціанської комісії щодо свободи мирних зібрань, які рекомендують переговори або посередництва для ведення діалогу як спосіб уникнення ескалації конфлікту, якщо виникає протистояння або інший конфлікт під час зібрання (Фрумкін проти Росії (Frumkin v. Russia), § 129, посилаючись на вказівку 5.4, наведену в § 80 того ж рішення).

2. Контрдемонстрації

38 Демонстрація може дратувати або ображати осіб, які налаштовані проти ідей або заяв, які вона прагне просувати. Проте учасники повинні мати можливість провести демонстрацію без побоювання бути підданими фізичному насильству з боку їх опонентів; такі побоювання могли би стримувати асоціації або інші групи, які підтримують спільні ідеї чи інтереси, від відвертого відкритого висловлювання своєї думки щодо вкрай суперечливих актуальних питань, які стосуються суспільства. У демократичному суспільстві право на контрдемонстрацію не може поширюватися на перешкоджання здійсненню права на демонстрацію (Платформа "Лікарі за життя" проти Австрії (Plattform "Ärzte für das Leben" v. Austria), § 32).

39 Таким чином, Договірні Держави мають зобов'язання вживати обґрунтовані та належні заходи для того, щоб надати можливість мирного проведення законних демонстрацій (The United Macedonian Organisation Ilinden та Ivanov проти Болгарії, § 115).

40 Держава має позитивне зобов'язання захищати право на свободу зібрань обох демонстраційних груп і повинна знаходити найменш обмежуючі засоби, які, в принципі, надавали б можливість проводити обидві демонстрації (Фабер проти Угорщини (Fáber v. Hungary), § 43).

41 Якщо існує серйозна загроза насильницької контрдемонстрації Суд надає національним органам влади широкі межі розсуду для вибору засобів, які дозволяють проводити зібрання без порушення спокою (Алексеєв проти Росії (Alekseyev v. Russia), § 75).

42 Національним органам влади надані широкі межі розсуду не лише тому, що два конкуруючих права, в принципі, заслуговують рівного захисту, який задовольняє обов'язок нейтралітету держави під час зіткнення протилежних поглядів, але й тому, що ці органи влади знаходяться в найкращому становищі для оцінювання ризиків безпеки та ризиків порушень громадського спокою, а також відповідних заходів, продиктованих передбачуваним ризиком (Фабер проти Угорщини (Fáber v. Hungary), § 42).

43 Під час користування межами розсуду держави насильство в подібних подіях в минулому та цілеспрямований вплив контрдемонстрації на демонстрацію є важливими міркуваннями для органів влади у зв'язку з існуванням небезпеки насильницького протистояння між групами, про які йде мова (Фабер проти Угорщини (Fáber v. Hungary), § 44).

44 Проте, лише існування ризику є недостатнім для заборони проведення заходу: під час свого оцінювання органи влади повинні зробити конкретну оцінку потенційної шкали порушень громадського порядку для того, щоб визначити ресурси, необхідні для нейтралізації загрози насильницьких зіткнень (Фабер проти Угорщини (Fáber v. Hungary), § 40; Баранкевич проти Росії (Barankevich v. Russia), § 33).

45 Якщо б кожна ймовірність напруженості та гарячої сутички між опозиційними групами під час демонстрації гарнатовано призводила б до її заборони, суспільство зіткнулося б з позбавленням можливості почути різні погляди на будь-яке питання, яке б порушувало сприйнятливості думки більшості (Stankov та the United Macedonian Organisation Ilinden проти Болгарії, § 107).

46 Безумовна заборона контрдемонстрації є дуже далекосяжним заходом, який вимагає спеціального обґрунтування, особливо коли ця демонстрація стосується питання інтересу суспільства (Öllinger проти Австрії, § 44).

Е. Обмеження права на свободу зібрань

1. Втручання у здійснення права на свободу зібрань

47 Право на свободу зібрань не є абсолютним; воно може бути обмежене відповідно до пункту 2 статті 11. Втручання у здійснення цього права не вимагає безпосередньої абсолютної юридичної або фактичної заборони, але може складатися з інших різних заходів, які вживаються органами влади (Кудревічіус та інші проти Литви (*Kudrevičius and Others v. Lithuania*) [ВП], § 100).

48 Питання стосовно того, чи відбулося втручання - або, відповідно до пункту 2 статті 11, чи було встановлене обмеження здійснення цього права - тісно пов'язане з питанням застосовності статті 11 (дивіться розділ «Сфера дії права на свободу зібрань»).

49 Термін «обмеження» у пункті 2 статті 11 повинен тлумачитися як такий, який містить обидва заходи, вжиті до зібрання і під час них, а також такі як каральні заходи, вжиті після нього (Езелін проти Франції (*Ezelin v. France*), § 39). Наприклад, попередня заборона може мати стримуючий вплив на осіб, які мають намір брати участь у мітингу, і, таким чином, складатиме втручання, навіть якщо згодом мітинг буде проходити без перешкод органів влади (Вацковські і інші проти Польщі, § 66–68). У випадках, коли час та місце зборів є вирішальними для учасників, наказ про зміну часу або місця може складати втручання у їх свободу зібрань, як і заборона виступів, гасел або банерів (Stankov та the United Macedonian Organisation Ilinden проти Болгарії, §§ 79-80 та 108-109).

50 Відмова надати дозвіл фізичній особі подорожувати з метою відвідування зустрічі також складає втручання (Джавіт Ан проти Турччини (*Djavit An v. Turkey*), §§ 61-62). Це ж стосується заходів, вжитих органами влади під час мітингу, такі як його розгін або затримання осіб, які беруть участь у ньому, та покарання, накладені за участь у ньому (Каспаров і інші проти Росії (*Kasparov and Others v. Russia*), § 84; Гафгаз Мамадов проти Азербайджану (*Gafgaz Mammadov v. Azerbaijan*), § 50).

51 Існують два типи обмежень, кожне з яких викликає цілу низку правових питань. Перший тип містить умови здійснення права на свободу зібрань, зокрема правила щодо планування та проведення зібрань, призначені за допомогою обов'язкових процедур повідомлення та отримання дозволу. Обмеження такого типу переважно адресовані організаторам зібрань (дивіться розділ «Процедури попереднього повідомлення та авторизації»).

Другий тип обмежень містить заходи примусового виконання, такі як контроль натовпу, розгін зібрання, арешт учасників та/або наступні покарання. Такі обмеження спрямовані насамперед на учасників зібрань, фактичних або минулих. Заходи примусового виконання та покарання можуть стосуватися порушення правил проведення зібрань або конкретних правопорушень, вчинених під час їх проведення (дивіться розділ «Поведінка, варта осуду»).

52 Обидва типи обмежень здійснення права на свободу мирних зібрань можуть виникати у зв'язку з однією і тією ж подією (Лашманкін та інші проти Росії (*Lashmankin and Others v. Russia*), § 407).

2. Обґрунтування обмежень

53 Втручання у право на свободу мирних зібрань складатиме порушення статті 11, якщо воно не «встановлено законом», не переслідує одну або декілька законних цілей, передбачених пунктом 2, і не є «необхідним у демократичному суспільстві» для досягнення цілі або цілей, про які йдеться (Веренцов проти України (*Vyarentsov v. Ukraine*), § 51).

а. Встановлено законом

54 Вираз «встановлений законом» не лише вимагає, щоб оскаржений захід мав правову

основу в національному законодавстві, але також стосується якості закону, про який йде мова, який повинен бути доступним для відповідної особи та передбачуваним щодо наслідків його застосування (Кудревічюс та інші проти Литви (*Kudrevičius and Others v. Lithuania*) [ВП], § 108-110). Зокрема, норму неможливо вважати «законом», якщо вона не сформульована з достатньою точністю для того, щоб надати громадянину можливість, якщо це необхідно, з відповідними юридичними порадами, передбачити наслідки цієї дії, наскільки це обґрунтовано за обставин (Джавіт Ан проти турччини (*Djavit An v. Turkey*), § 65). Проте досвід показує, що неможливо досягти абсолютної точності у формулюванні законів, особливо у сферах, в яких ситуація змінюється відповідно до сформованих поглядів суспільства (Езелін проти Франції (*Ezelin v. France*), § 45). Зокрема, наслідки певної дії не повинні бути передбачуваними з абсолютною впевненістю: досвід показує, що це є недосяжним. Знову ж таки, хоча впевненість є вкрай бажаною, вона може принести надмірну суворість і закон повинен мати можливість йти в ногу з обставинами, які змінюються. Відповідно, багато законів неминуче поєднуються в термінах, які в більшому або меншому обсязі є нечіткими, тлумачення та застосування яких є питаннями практики (Галстян проти Вірменії (*Galstyan v. Armenia*), § 106; Примов і інші проти Росії (*Primov and Others v. Russia*), § 125).

55 Завдання з вирішення спорів, надана національним судам та полягає саме в тому, щоб розвіяти такі сумніви які можуть залишитися у сфері тлумачення; таким чином, право Суду контролювати дотримання національного законодавства є обмеженими, оскільки в першу чергу до компетенції національних органів влади та, особливо, судів належать питання тлумачення та застосування національного законодавства. Крім того, рівень точності, який вимагається від національного законодавства - яке в жодному разі не може передбачати усі можливі варіанти - значною мірою залежить від змісту нормативно-правового акту, про який йде мова, сфери, на яку він поширюється, а також кількості та статусу осіб, яким він адресований (Кудревічюс та інші проти Литви (*Kudrevičius and Others v. Lithuania*) [ВП], § 110).

56 Для того, щоб національне законодавство відповідало вимогам якості, воно повинне забезпечити засіб правового захисту від свавільних втручань державних органів влади в права, гарантовані Конвенцією. У питаннях, які стосуються основних прав, це суперечило б принципу верховенства права, одного з основних принципів демократичного суспільства, закріпленого в Конвенції, якщо б надання дискреційних судових повноважень виконавчим органам влади було виражене за допомогою необмежених повноважень. Як наслідок, закон повинен із достатньою чіткістю вказувати обсяг будь-яких таких повноважень та спосіб їх здійснення (Навальний проти Росії [ВП], § 113).

57 Відповідно, було виявлено, що положення національного законодавства, які дозволяють виконавчій владі пропонувати зміну місця, часу або способу проведення публічних заходів та відсутність відповідних та ефективних правових гарантій від свавільного та дискримінаційного здійснення цих повноважень, не відповідають вимогам «якості закону» Конвенції у справі Лашманкін та інші проти Росії (§ 430). У тому ж руслі, широкі межі розсуду органів виконавчої влади для вирішення питання стосовно того, яка поведінка складає «публічну подію», яка підлягає офіційному повідомленню за відсутності критеріїв, які відрізняють її від неофіційного зібрання, навели Суд на сумніви, що адміністративні заходи правозастосування за недотримання процедури повідомлення були «встановлені законом» (Навальний проти Росії [ВП], §§ 117-118).

58 Заходи правозастосування, які застосовуються з посиланням на правові положення, які не мають зв'язку з призначеною метою цих заходів, можливо охарактеризувати як свавільні та протиправні. Таким чином, покарання за недотримання законного наказу співробітників поліції або за хуліганство, призначене з метою запобігання або покарання за участь в зібранні, не відповідало вимозі законності Конвенції (Накобуян і інші проти Вірменії, § 107; Huseynli і інші проти Азербайджану, § 98).

б. Законна мета

59 Вимога вузького тлумачення винятків із права на свободу зібрань застосовується також до законних цілей, перерахованих у пункті 2 статті 11. Зокрема, «запобігання заворушенням» - одна з названих допустимих підстав, які цитуються найчастіше, для обмеження здійснення права на свободу зібрань - повинне тлумачитися вузько, відповідно до виразу «la défense de l'ordre», що використовується в тексті французькою мовою (Навальний проти Росії [ВП], § 120).

60 Окрім запобігання заворушень, захист прав інших осіб також часто наводиться як законна мета. Фактичні ці дві цілі тісно пов'язані, оскільки «обмеження свободи мирних зібрань у громадських місцях можуть служити захисту прав інших осіб з метою запобігання заворушенням та підтримання організованого руху транспорт» (Éva Molnár проти Угорщини, § 34). Оскільки переповненість під час публічного заходу загрожує небезпекою, для державних органів влади в різних країнах не є рідкістю встановлювати обмеження щодо місця розташування, дати, часу, форми або способу проведення запланованих громадських зібрань (Прімов і інші проти Росії, § 130).

61 Суд зазвичай визнає, що заходи, про які йде мова, переслідували мету «запобігання заворушенням» або «захисту прав і свобод інших осіб», або і те і інше, хоча, якщо наведена мета є явно недоречною за особливих обставин, вона може бути відхилена. Зокрема, Суд не визнав мету запобігання заворушенням стосовно подій, коли зібрання було ненавмисним та не викликало жодного порушення громадського порядку (Навальний проти Росії [ВП], п. 124-126). В контексті обмеження стаціонарних демонстрацій ЛГБТ Суд відхилив посилання на мету «захисту моралі» як дискримінаційну (Баєв і інші проти Росії, §§ 66-69, розглянута відповідно до статті 10).

62 Незалежно від того, чи Суд визнає, що органи влади переслідували законну мету, або відхиляє цілі, поставлені урядом, Суд може розглянути скаргу відповідно до статті 18 стосовно того, що заходи, про які йде мова, переслідували приховану мету, таку як політичне переслідування (як єдина мета або на додаток до законної). У більшості справ Суд визнав, що твердження відповідно до статті 18, не викликали окремого питання у зв'язку зі скаргами, розглянутими відповідно до статей 5 та 11 (Немцов проти Росії, § 130; Фрумкін проти Росії, § 173). Проте якщо такі твердження представляють основний аспект справи, Суд може розглянути їх окремо (Навальний проти Росії [ВП], § 164)²

с. Необхідні в демократичному суспільстві

63 Під час перевірки того, чи можливо вважати обмеження прав та свобод, гарантованих Конвенцією, «необхідними в демократичному суспільстві», Договірні держави користуються певною, але не необмеженою свободою розсуду (Barraco проти Франції, § 42). У будь-якому випадку Суд повинен винести остаточне рішення щодо сумісності обмеження з Конвенцією і це повинне бути зроблено шляхом оцінювання обставин конкретної справи (Галстян проти Вірменії, § 114).

64 Захід, про який йде мова, повинен відповідати «нагальній суспільній потребі» і бути пропорційним «законній меті», а підстави, надані національними органами влади для його обґрунтування, повинні бути «відповідними та достатніми». Національні органи влади повинні застосовувати стандарти, які відповідають принципам, закріпленим у статті 11, і, крім того, засновувати свої рішення на прийнятному оцінюванні відповідних фактів. Принцип пропорційності вимагає дотримання балансу між вимогами цілей, перелічених у пункті 2 - з одного боку, та вимогами вільного висловлення думок словом, жестом або навіть мовчанням особами, які зібралися на вулиці або в інших громадських місцях - з іншого боку (Кудревічюс і інші проти Литви [ВП], § 142-144).

і. Вузькі межі розсуду щодо втручання на основі змісту поглядів, висловлених під час зібрань

² Дивіться Посібник зі статті 18 - Межі застосування обмежень прав

65 Свобода зібрань, закріплена в статті 11 Конвенції, захищає демонстрацію, яка може дратувати або образити осіб, які протистоять ідеям чи заявам, які вона прагне просувати. Будь-які заходи, які втручаються в свободу зібрань та висловлювань, окрім випадків підбурювання до насильства чи відхилення від демократичних принципів – якими б шокуючими та неприйнятними певні погляди або слова, які використовуються, можуть здаватися органам влади – завдають шкоди демократії і часто навіть загрожують їй (Кудревічус і інші проти Литви [ВП], § 145; Stankov та the United Macedonian Organisation Ilinden проти Болгарії, § 97). Якщо б здійснення прав Конвенції групою меншості було обумовлене прийняттям більшістю, це було б несумісним з основними цінностями Конвенції. У такому випадку права меншини на свободу релігії, вираження поглядів та зібрань стали б просто теоретичними, а не практичними та ефективними, як цього вимагає Конвенція (Алексеев проти Росії, § 81; Баранкевич проти Росії, § 31).

66 Отже необхідно розрізнати обмеження свободи зібрань, засновані на змісті, та обмеження технічного характеру.

67 Публічні події, пов'язані з політичним життям в країні або на місцевому рівні, повинні користуватися потужним захистом статті 11. Рідкісними є ситуації, коли зібрання можуть бути заборонені за законом у зв'язку з сутністю повідомлення, яке бажають передати їх учасники. Уряд не повинен мати повноваження забороняти демонстрацію тому, що він вважає, що «повідомлення» демонстрантів є неправильним. Це є особливо правдивим тоді, коли основною ціллю критики є той самий орган влади, який має повноваження надавати дозвіл або забороняти публічне зібрання. Обмеження свободи зібрань, засновані на змісті, повинні підлягати найбільш серйозному контролю цього Суду (Навальний проти Росії, [ВП], § 134; Прімов і інші проти Росії, §§ 134-135).

68 У демократичному суспільстві, заснованому на верховенстві права, ідеям, які кидають виклик існуючому порядку і реалізація яких відстоюється мирними засобами, повинна бути надана належна можливість вираження цих поглядів за допомогою реалізації права на зібрання, а також у інший законний спосіб (Stankov та the United Macedonian Organisation Ilinden проти Болгарії, § 97; Сергій Кузнецов проти Росії, § 45).

69 Той факт, що група осіб закликає до автономії або навіть вимагає відокремлення частини території країни - таким чином вимагаючи фундаментальних конституційних та територіальних змін - не може автоматично обґрунтувати заборону зібрання. Вимагання територіальних змін у виступах та демонстраціях автоматично не означає загрозу територіальній цілісності країни та національній безпеці (Stankov та the United Macedonian Organisation Ilinden проти проти Болгарії, § 97).

70 Умова надання дозволу на зібрання, в якій зазначається, що демонстранти не повинні носити символи партій, політичних організацій або об'єднань, які не були зареєстровані державою, не відповідає «нагальній суспільній потребі» у справі заявника, який носив незареєстровані комуністичні символи (Şolarî проти Республіки Молдова, § 39).

ii. Вузькі межі розсуду щодо загальної заборони зібрань

71 Відповідно до Конвенції держава може, у відповідності з Конвенцією, схвалити загальні заходи, які застосовуються до наперед визначених ситуацій незалежно від конкретних фактів кожного випадку, навіть якщо це може призвести до окремих складних випадків (Animal Defenders International проти Сполученого Королівства [ВП], § 106). Проте загальна заборона демонстрацій може бути обґрунтована лише в тому випадку, якщо існує реальна небезпека, наслідком якої може стати порушення громадського порядку, якого неможливо запобігти за допомогою іншими менш суворих заходів. У зв'язку з цим органи влади повинні враховувати наслідок заборони демонстрацій, яка сама по собі не складає небезпеку для громадського порядку. Лише якщо несприятливе становище для таких демонстрацій, які потрапляють під

заборону, явно переважає міркування безпеки, які обґрунтовують питання заборони, і якщо не існує можливості уникнути тактичних небажаних побічних ефектів заборони вузьким обмеженням в значенні територіального застосування та тривалості, заборона може вважатися необхідною у значенні статті 11§2 Конвенції (Християни проти расизму та фашизму проти Сполученого Королівства).

iii. Ширші межі розсуду щодо надання дозволу на навмисне порушення звичайного життя та руху

72 Навмисне недотримання організаторами цих правил та структурування демонстрації або її частини в такий спосіб, щоб викликати порушення звичайного життя та інших видів діяльності до такого рівня, який перевищує рівень, що є неминучим за відповідних обставин, складає поведінку, яка не може користуватися таким самим привілейованим захистом відповідно до Конвенції, як політична промова або дебати з питань, які складають інтерес суспільства чи мирне висловлення думок з таких питань. Договірні Держави користуються широкими межами розсуду під час оцінювання необхідності вжиття заходів для обмеження такої поведінки (Кудревічюс та інші проти Литви [ВП], § 156).

73 Проте, діючи в своїх межах розсуду національні органи влади повинні застосовувати стандарти, які відповідають принципам, викладеним в статті 11, і засновувати свої рішення на прийнятному оцінюванні відповідних фактів, нездатність зробити це викликати порушення статті 11 (Körtvélyessy проти Угорщини (№ 2), §§ 26-29; дивіться також розділ «Незаконні зібрання»).

iv. Охолоджуючий ефект

74 Під час розгляду пропорційності заходу необхідно враховувати його охолоджуючий (стримуючий) ефект. Зокрема, попередня заборона зібрань може відбити бажання в учасників брати участь у них (Christian Democratic People's Party проти Молдови, § 77). Попередня заборона може мати стримуючий вплив на осіб, які мають намір брати участь у мітингу, навіть якщо згодом мітинг проходить без перешкод органів влади, наприклад, на підставі того, що вони не мали офіційного дозволу, і, отже, органи влади не можуть забезпечити жодного офіційного захисту від можливих ворожих контр-демонстрантів (Bączkowski і інші проти Польщі, §§ 66-68). Стримуючий ефект може залишатися після виправдання або зняття звинувачень проти протестуючих, оскільки саме обвинувачення могло відбити бажання брати участь в подібних зібраннях (Nurettin Aldemir і інші проти Туреччини, § 34).

75 Наступні примусові заходи, такі як застосування сили для розгону зібрання, арешти учасників, затримання і/або наступне засудження за адміністративне правопорушення може мати ефект відбивання у них бажання брати участь в подібних зібраннях в майбутньому (Baĭcik та інші проти Туреччини, § 41). Стримуючий ефект не знімається автоматично, навіть якщо примусовий захід скасовується, наприклад, якщо згодом штрафи були скасовані судами (The United Macedonian Organisation Ilinden та Ivanov проти Болгарії, § 135). Стримуючий ефект часто присутній у заходах, які стосуються політичних зібрань, оскільки їх придушення, як правило, відбиває бажання в організаторів та учасників планувати та брати участь в акціях протесту або взагалі від активної участі в опозиційній політиці. Ці заходи можуть мати серйозний потенціал для стримування інших прихильників опозиції та широкої громадськості від участі у демонстраціях та, загалом, від участі у відкритих політичних дебатах. Стримуючий ефект може бути посилений, якщо примусові заходи спрямовані на відому публічну особу та привертають широке висвітлення у ЗМІ (Немцов проти Росії, §§ 77-78).

v. Санкції - характер та суворість

76 Характер та суворість призначених штрафів є факторами, які необхідно враховувати під час оцінювання пропорційності втручання щодо переслідуваної мети (Кудревічюс і інші проти Литви [ВП], § 146). Якщо санкції, накладені на демонстрантів, мають кримінальний характер, вони вимагають особливого обґрунтування (Rai та Evans проти Сполученого Королівства (ухв.)). Мирна демонстрація, в принципі, не повинна викликати загрозу застосування кримінальної санкції (Akgöl та Göi проти Туреччини, § 43), а саме позбавлення свободи (Gün і інші проти Туреччини, § 83). Таким чином, Суд повинен з особливою ретельністю розглядати справи, в яких санкції, призначені національними органами влади за ненасильницьку поведінку, передбачають вирок у вигляді тюремного ув'язнення (Taganenko проти Росії, § 87).

77 Таким чином, штраф у розмірі 3 євро, призначений за участь у демонстрації без подання заяви про отримання дозволу, був визнаний пропорційним покаранням (Ziliberg проти Молдови (ухв.)). Так само, було виявлено, що штраф в розмірі близько 500 євро за організацію незаконного зібрання у визначеній зоні, яка є особливо важливою з точки зору національної безпеки, був пропорційним за тих обставин (Rai та Evans проти Сполученого Королівства (ухв.)).

78 З іншого боку, якщо зібрання було перерване на підставі відсутності дозволу, оцінювання пропорційності буде зосереджене на поведінці органів влади на місці зібрання, а не лише на штрафі, призначеному його учасникам в наступному провадженні. Суд повинен бути переконаний в тому, що, використовуючи повноваження, надані органам влади національним законодавством, вони діяли у спосіб, сумісний із сутністю права на свободу зібрань, та, якщо це доречно, з належним визнанням привілейованого захисту відповідно до Конвенції політичної промови, дебатів з питань, які складають суспільний інтерес, і мирного висловлення думок з таких питань. У справі Навальний проти Росії [ВП] Суд, дійшовши висновку, що спосіб, в який поліція розігнала протестувальників, порушив статтю 11, постановив, що за цих обставин було неважливо, чи відповідав штраф в розмірі 25 євро порушенню правил проведення публічних заходів (§ 133).

vi. Розгін та застосування сили

79 Рішення про розгін зібрання повинне бути обґрунтоване відповідними та достатніми підставами (Ібрагімов і інші проти Азербайджану, § 80). Невиконання зібранням формальних вимог для його проведення є недостатнім для його розгону (дивіться розділ F (2): Незаконне зібрання).

80 Втручання у свободу зібрання, яке обумовило їх зрив, розгін або арешт учасників, може бути обґрунтованим лише конкретними та доведеними значними підставами, такими як серйозні ризики, встановлені законом (Навальний проти Росії [ВП], 134), і лише після того, як учасникам була надана достатня можливість висловити свої погляди (Éva Molnár проти Угорщини, §§ 42 та 43).

81 Незалежно від того, чи втручається поліція у відповідь на порушення звичайного життя, викликаного зібранням, наприклад, перешкоджання руху, або на обмеження насильницьких дій його учасників, застосування сили повинно залишатися пропорційним законним цілям запобігання заворушенням та захисту прав і свобод інших осіб (Oya Ataman проти Туреччини, §§ 41-43).

82 Використання таких засобів розгону до демонстрантів як водомети та сльозогінний газ або транспортування їх в бронемашині вимагає особливого обґрунтування (Egítim ve Bilim Emekşilerі Sendikası і інших проти Туреччини, § 108). Особливо складно обґрунтовувати незрозбірливе використання таких засобів розгону як гранати зі сльозогінним газом за обставин, коли неможливо розділити демонстрантів та непов'язаних з цим перехожих (Süleyman Çelebi і інші проти Туреччини (№ 2), § 111). Крім того, застосування сили під час розгону зібрання за певних обставин може складати нелюдське і таке, що принижує гідність, поводження, яке суперечить статті 3 Конвенції (там само, § 79). Зокрема, використання сльозогінного газу повинне підпорядковуватися чіткому набору правил і повинна бути створена система, яка

гарантує належну підготовку працівників правоохоронних органів, контроль та нагляд за цим персоналом під час демонстрацій, а також ефективний *ex post facto* перегляд необхідності, пропорційності та обґрунтованості будь-якого застосування сили, особливо проти осіб, які не чинять сильного опору (*Izci* проти Туреччини, § 99).

F. Процедури попереднього повідомлення та дозволу

83 В принципі, це не суперечить духу статті 11, якщо з міркувань громадського порядку та національної безпеки Висока Договірна сторона вимагає, щоб проведення зібрань підпорядковувалося процедурі отримання дозволу (*Кудревічюс і інші проти Литви [ВП]*), § 147, з наступними посиланнями; *Oya Ataman* проти Туреччини, § 37).

1. Мета процедур повідомлення та отримання дозволу

84 Процедури повідомлення та навіть отримання дозволу на публічний захід зазвичай не втручаються в сутність права, передбаченого статтею 11 Конвенції до того часу, доки метою процедури є надання дозволу органам влади вживати обґрунтовані та відповідні заходи для того, щоб гарантувати спокійне проведення будь-яких зібрань, зустрічей або інших зборів (*Сергій Кузнецов проти Росії*, § 42). Організатори громадських зібрань повинні дотримуватися правил, що регулюють цей процес із дотриманням чинних правил (*Прімов і інші проти Росії*, § 117).

85 Процедура надання дозволу відповідає вимогам статті 11§1 лише якщо вона призначена для того, щоб органи влади мали можливість забезпечити мирний характер зібрання і, відповідно, не складає втручання у здійснення права (*Ziliberberg* проти Молдови (ухв.)).

86 Метою попереднього повідомлення є не лише узгодження права на зібрання з правами та законними інтересами (в тому числі свободою пересування) інших осіб, але метою також є запобігання заворушенням чи злочинам. Для встановлення балансу між цими суперечливими інтересами, виявляється, що запровадження попередніх адміністративних процедур є загальноприйнятною практикою в державах-членах, коли необхідно організувати публічну демонстрацію (*Éva Molnár* проти Угорщини, § 37; *Berladir і інші проти Росії*, § 42). Важливо, щоб асоціації та інші установи, що організують демонстрації, як учасники демократичного процесу, дотримувались правил, які регулюють цей процес відповідно до чинних норм. Проте положення такого характеру не повинні представляти приховану перешкоду свободі мирних зібрань, захищеній Конвенцією (*Oya Ataman* проти Туреччини, § 38; *Berladir і інші проти Росії*, § 39).

87 Договірні Держави можуть встановлювати обмеження щодо проведення демонстрації в певному місці виходячи з міркувань громадської безпеки (*Малофеева проти Росії*, § 136; *Disk та Kesik* проти Туреччини, § 29; дивіться також розділ «Свобода зібрань»).

2. Незаконні зібрання

88 Оскільки держави мають право вимагати отримання дозволу, вони повинні мати можливість застосовувати санкції до учасників мітингів, які не виконали цієї вимоги. Система надання дозволу стала б ілюзорною, якщо б стаття 11 забороняла санкції за нездатність отримати такі дозволи. Таким чином, накладення санкції за участь у несанкціонованій демонстрації вважається сумісним із гарантіями статті 11 (*Ziliberberg* проти Молдови (ухв.)) за умови, що санкція була встановлена законом та була пропорційною.

89 Недотримання вимоги повідомлення або отримання дозволу, перевищення відведеного часу або розгортання за межами визначеної території є підставами, за яких зібрання може бути визнане «незаконним». Визначення «незаконного» зібрання засноване на недотриманні формальних вимог, на відміну від зібрань, які були «заборонені» органами влади. Вживається термін «демонстрація, яка не була заборонена», хоча він не прирівнює її до «законної» або «дозволеної» демонстрації (*Кудревічюс і інші проти Литви [ВП]*), § 149).

**Посібник за статтею 11 Конвенції
Свобода зібрань та об'єднання**

Переклад з англійської мови: Олександр Дроздов та Олена Дроздова

90 Незаконна ситуація, наприклад, проведення демонстрації без попереднього дозволу, не обов'язково обґрунтовує порушення свободи зібрань. Незважаючи на те, що правила, які регулюють громадські зібрання, такі як система попереднього повідомлення, мають важливе значення для спокійного проведення публічних заходів, оскільки вони дозволяють органам влади мінімізувати перешкоди для руху транспорту та вживати інші заходи безпеки, проте їх виконання не може стати самоціллю (Cisse проти Франції, § 50; Oya Ataman проти Туреччини, §§ 37-39; Gafgaz Mammadov проти Азербайджану, § 59).

91 Зокрема, якщо мітингувальники не вчиняють акти насильства, Суд вимагає від органів влади демонструвати певний рівень (ступінь) толерантності (терпимості) до мирних зібрань таким чином, щоб свобода зібрань, гарантована статтею 11 Конвенції, не була позбавлена своєї сутності (Кудревічюс та інші проти Литви [ВП], § 150; Oya Ataman проти Туреччини, §§ 41-42; Vukta і інші проти Угорщини, § 34; Навальний і Яшин проти Росії, § 63).

92 Як наслідок, відсутність попереднього дозволу та наступна «незаконність» дії не обумовлюють виникнення карт-бланшу для органів влади; вони все ще обмежені вимогою пропорційності статті 11 (Прімов і інші проти Росії, § 119). Таким чином, необхідно встановити, чому демонстрація в першу чергу не була дозволена, в чому полягав громадський інтерес і які ризики представляла демонстрація. Метод, який використовувала поліція для заважання протестуючим, тримання їх в певному місці або розгону демонстрації, також є важливим фактором для оцінювання пропорційності втручання (там само). Рішення щодо розгону політичної акції повинне бути засноване на належному визнанні привілейованого захисту відповідно до Конвенції політичної промови, дискусії з питань, які складають інтерес суспільства, і мирного висловлення поглядів з таких питань, та залишатися в свої вузьких межах розсуду в обмеженні політичної промови (Навальний проти Росії [ВП], § 131).

93 Вимога того, щоб державні органи влади проявляли певний рівень толерантності до «незаконних» мирних зібрань, повинна поширюватися на випадки, коли демонстрація проводилась у громадському місці за відсутності будь-якого ризику невпевненості або занепокоєння (Фабер проти Угорщини, § 47), якщо неприємності, викликані протестувальниками, не перевищували рівень незначного порушення, який витікає зі звичайного здійснення права на мирні зібрання в громадському місці (Навальний проти Росії [ВП], § 129-130). Крім того, вона повинна поширюватися на ті зібрання, які викликали певний зрив звичайного життя, в тому числі і руху транспортних засобів (Кудревічюс та інші, § 155; Малофеева, §§ 136-37). Межі толерантності, які очікуються від нерегулярного зібрання, залежать від конкретних обставин, в тому числі тривалості та ступеня викликаного ним громадського обурення, а також від того, чи було надано його учасникам достатня можливість висловити свої погляди та покинути місце проведення, коли буде виданий такий наказ (Фрумкін проти Росії, § 97).

94 Оцінювання порушення громадського порядку, яке фактично викликало зібрання, є ще важливішим у неоднозначній ситуації, наприклад, коли зібрання чітко не підпадає під положення національного законодавства. Якщо є сумнів в тому, чи певна подія є формою зібрання, яке вимагає повідомлення або дозволу відповідно до національного законодавства, органи влади повинні вживати заходів, які засновується на рівні порушення громадського порядку, викликаному оскаржуваною поведінкою, а не на формальних підставах, таких як недотримання процедури повідомлення. Втручання у свободу зібрання пов'язане з його зривом, розгоном або арештом учасників, може бути обґрунтоване лише конкретними та доведеними вагомими підставами, такими як серйозні ризики, встановлені законом (Навальний проти Росії [ВП], § 134).

3. Спонтанні зібрання

95 За особливих обставин, коли спонтанна демонстрація може бути обґрунтованою, наприклад, у відповідь на політичну подію, розгін цієї демонстрації виключно через відсутність

необхідного попереднього повідомлення без будь-яких протизаконних дій з боку учасників може призвести до непропорційного обмеження їх свободи мирних зібрань (Bukta і інші проти Угорщини, § 36).

96 Це не означає, що відсутність попереднього повідомлення про спонтанну демонстрацію ніколи не може бути законною основою для розгону натовпу. Право на проведення спонтанних демонстрацій може переважати обов'язок попереднього повідомлення про громадські зібрання лише за особливих обставин, а саме, якщо негайне реагування на поточну подію обґрунтовує таку формою демонстрації. Зокрема, такий відступ від загального правила може бути обґрунтованим, якщо затримка зробить цю відповідь застарілою (Éva Molnár проти Угорщини, §§ 37-38; Budaházy проти Угорщини, § 34).

97 Положення національного законодавства та судовий перегляд повинні враховувати особливі обставини, коли негайне реагування на поточну подію є гарантованим формою спонтанного зібрання та обґрунтовує відступ від суворого застосування строків для повідомлення або отримання дозволу. Було виявлено, що той факт, що національне законодавство не допускає жодних винятків і не залишає місця для встановлення балансу відповідно до критеріїв, визначених в прецедентному праві Суду згідно зі статтею 11, був надмірно суворим в порушення цієї статті (Лашманкін і інші проти Росії, §§ 451-54).

Г. Поведінка, яка варта осуду

98 Сама сутність права на свободу мирних зібрань була б порушена, якщо б держава не заборонила демонстрацію, а призначила санкції її учасникам за сам факт присутності без врахування поведінки, яка варта осуду (Галстян проти Вірменії, § 117; Ashughyan проти Вірменії, § 93).

99 Органи влади можуть застосовувати примусові заходи та призначати покарання за конкретні правопорушення, вчинені під час зібрань. Втручання у право на свободу зібрань в принципі є обґрунтованим задля запобігання заворшуєнням чи злочинам та захисту прав і свобод інших осіб, у разі коли демонстранти вчиняють насильницькі дії (Джуліані та Гаджіо проти Італії [ВП], § 251).

100 Засудження в кримінальному порядку за дії, що підбурюють до насильства під час демонстрації, може вважатися прийнятним заходом за певних обставин (Osmanі і інші проти Колишньої Югославської Республіки Македонія (ухв.)).

101 У випадку підбурювання до насильства проти особи або державного службовця чи певної верстви населення державні органи влади користуються ширшими межами розсуду під час перевірки необхідності втручання (Schwabe та M.G. проти Німеччини, § 113).

102 Навмисне серйозне порушення демонстрантами звичайного життя та діяльності, яка законно здійснюється іншими особами в більш значному обсязі, ніж звичайне здійснення права на мирне зібрання в громадському місці, може вважатися «поведінкою, яка варта осуду». Таким чином, така поведінка може обґрунтовувати призначення покарань, навіть кримінального характеру. Зокрема, майже повне перешкоджання руху на трьох головних автомобільних дорогах з нехтуванням наказів поліції і вимог та правам учасників дорожнього руху складала поведінку, яка, хоч і менш серйозна ніж застосування фізичного насильства, була визнана поведінкою, «вартою осуду» (Кудревічюс і інші проти Литви [ВП], § 173-174; дивіться також Barraco проти Франції, §§ 46-47).

103 Мирні демонстранти не можуть нести відповідальність за варті осуду дії, вчинені іншими особами. Свобода брати участь у мирних зібраннях має настільки важливе значення, що до особи не може бути застосовано санкції - навіть з нижньої шкали дисциплінарних покарань - за участь у демонстрації, яка не була заборонена до того часу, доки ця особа не вчиняє жодної дії, вартої осуду (Ezelin проти Франції, § 53; Galstyan проти Вірменії, § 115). Це є виправданим навіть тоді, коли демонстрація призводить до збитків або іншого порушення громадського порядку (Tarapenko проти Росії, § 88). Організатори заходу не повинні нести відповідальність за поведінку

присутніх (Mesut Yıldız і інші проти Туреччини, § 34).

104 Учасник зібрання, який брав участь у стихійних актах насильства в стихійному насильстві, все ще може користуватися захистом статті 11, а це означає, що покарання, призначене за дії цієї особи, повинне залишатися пропорційним з урахуванням його або її намірів в момент приєднання до зібрання, характеру дій, тяжкості наслідків (зокрема, чи завдав він або вона тілесні ушкодження іншій особі) та його або її вплив на погіршення мирного характеру зібрання. Таким чином, тривалий термін ув'язнення за кидання камінням або інших дрібних предметів в поліцію у розпалі сутичок був визнаний непропорційним покаранням в порушення статті 11 (Gülçü проти Туреччини, §§ 110-117; Ярослав Белоусов проти Росії, §§ 177-182; дивіться також розділ «Мирні зібрання»).

II. Свобода об'єднань

A. Важливість права на свободу об'єднань в демократичному суспільстві

105. Суд неодноразово підтверджував прямий взаємозв'язок між демократією, плюралізмом та свободою об'єднань. Дійсно, спосіб, в який національне законодавство закріплює цю свободу та її практичне застосування органами влади, розкриває стан демократії у відповідній країні (Гожелік та інші проти Польщі [ВП], § 88; Сідіропулос і інші проти Греції, § 40).

106. Хоча в контексті статті 11 Суд часто посилався на найважливішу роль політичних партій у забезпеченні плюралізму та демократії (United Communist Party of Turkey і інші проти Туреччини, § 25), об'єднання, створені для інших цілей, в тому числі для захисту культурної або духовної спадщини, переслідування різних соціально-економічних цілей, проголошення або викладання релігії, пошук етнічної ідентичності або утвердження свідомості меншин також є важливими для належного функціонування демократії (Гожелік і інші проти Польщі [ВП], § 92; Association Rhino та інші проти Швейцарії, § 61).

107. Участь громадян у демократичному процесі значною мірою досягається приналежністю до об'єднань, в які вони можуть інтегруватися та разом переслідувати спільні цілі (Московська гілка Армії порятунку проти Росії, § 61).

108. Свобода об'єднань особливо важлива для осіб, які належать до меншин, в тому числі національних та етнічних меншин. Дійсно, створення об'єднання з метою вираження та просування своєї ідентичності може допомогти меншині у збереженні та відстоюванні її прав (Гожелік і інші проти Польщі [ВП], § 93).

109. Об'єднання, які займаються діяльністю, що суперечить цінностям Конвенції, не можуть користуватися захистом статті 11 на підставі статті 17, яка забороняє використання Конвенції з метою скасування або їх обмеження в більшому обсязі, ніж це передбачено в Конвенції (Nizb ut-Tahgir і інші проти Німеччини (ухв.), §§ 73-74 стосовно заборони діяльності ісламістського об'єднання для пропаганди застосування насильства; W.STOP. і інші проти Польщі (ухв.) щодо заборони створення об'єднання, меморандум якої мав антисемітські конотації. Дивіться також Довідник із застосування статті 17 - Заборона зловживання правами).

B. Зв'язок зі статтями 9 (свобода думки, совісті і релігії) та 10 (свобода вираження поглядів) Конвенції

110 Хоча здійснення свободи об'єднань може включати низку прав, які встановлено Конвенцією, стаття 11 має особливо тісний зв'язок із статтями 9 та 10 Конвенції.

111 Захист особистих поглядів, передбачений статтями 9 та 10 Конвенції у формі свободи думки, совісті та релігії та свободи вираження поглядів, також є однією з цілей свободи об'єднань, гарантованих статтею 11 (Young, James and Webster проти Сполученого

Королівства, § 57, *Vöður Ólafsson* проти Ісландії, § 46). Такий захист може бути ефективно забезпечений лише гарантуванням як позитивного, так і негативного права на свободу об'єднань (*Соренсен та Расмусен* проти Данії [ВП], § 54).

112 Таким чином стаття 11 застосовується не лише до осіб або об'єднань, погляди яких сприймаються сприятливо або розглядаються як образливі або як байдужі, але і до тих, погляди яких ображають, шокують або хвилюють (*Redfearn* проти Сполученого Королівства, § 56; *Vona* проти Угорщини, № 35943/10, § 57, ЄСПЛ 2013).

113 Проте, хоча стаття 10 гарантує, що навіть ідеї, відмінні від ідей демократичної системи, можуть бути висловлені на публічних дискусіях за умови, що вони не породжують мови ненависті та не підбурюють інших до насильства, стаття 11 не перешкоджає державам вживати заходи для гарантування того, щоб об'єднання не переслідувало політичні цілі, які суперечать цінностям плюралістичної демократії та порушують права та свободи, гарантовані Конвенцією (*Zehra Foundation та інші* проти Туреччини, §§ 55-56 стосовно розпуску об'єднання, діяльність якого була спрямована на створення шаріатської держави).

114 Реалізація принципу плюралізму неможлива, якщо об'єднання не має можливості вільно висловити свої ідеї та думки (*Ґожелік і інші* проти Польщі [ВП], § 91; *Zhechev* проти Болгарії, § 36). Захист думок та свободи їх вираження застосовуються ще більше стосовно політичних партій з огляду на їх важливу роль у забезпеченні плюралізму та належного функціонування демократії (*Freedom and Democracy Party (ÖZDEP)* проти Туреччини [ВП]), § 37).

С. Сфера застосування та зміст права на свободу об'єднань

1. Поняття об'єднання

115 Термін «об'єднання» передбачає добровільне групування для досягнення спільної мети (*Young, James та Webster* проти Сполученого Королівства, звіт Комісії, § 167).

116 Поняття свободи об'єднань стосується права утворювати або бути пов'язаним з групою чи організацією, яка переслідує певні цілі. Воно не стосується права бути в компанії з іншими особами або змішуватись із іншими особами (*McFeeley і інші* проти Сполученого Королівства, рішення Комісії, § 114; *Bollan* проти Сполученого Королівства (ухв.)).

117 Для того, щоб об'єднання підпадало під захист статті 11, воно повинне мати приватно-правовий характер. Термін «об'єднання» має автономне значення; класифікація у національному законодавстві має лише відносну цінність і є не більш ніж відправною точкою (*Chassagnou і інші* проти Франції [ВП], § 100; *Schneider* проти Люксембургу, § 70).

118 Якщо б Договірні Держави мали можливість класифікувати на власний розсуд об'єднання як «громадські» або «пара-адміністративні» і, таким чином, вилучити їх зі сфери застосування статті 11, це могло б мати результати, несумісні із об'єктом та метою Конвенції, яка полягає у захисті прав, які не є теоретичними або ілюзорними, але практичними та ефективними (*Chassagnou і інші* проти Франції [ВП], § 100).

119 Згідно з прецедентним правом Суду елементами, які визначають, чи необхідно вважати об'єднання приватним або державним, є наступні: чи засноване воно окремими особами або законодавчим органом; чи залишалося воно інтегрованим в структурі держави; чи були надані адміністративні, нормотворчі та дисциплінарні повноваження; і чи переслідувало воно мету, яка мала загальний інтерес (*Mytilinaios та Kostakis* проти Греції, § 35; *Herrmann* проти Німеччини, § 76; *Slavic University in Bulgaria та інші* проти Болгарії (ухв.)).

2. Публічно-правовий інститут, професійні органи та обов'язкове

ЧЛЕНСТВО

120 Публічно-правовий інститут, заснований законодавчим органом, не є об'єднанням в значенні статті 11 (дивіться, наприклад, *Slavic University in Bulgaria* та інші проти Болгарії (ухв.) стосовно державного університету; *Köll* проти Австрії (ухв.) стосовно федерації туризму).

121 Професійні об'єднання та органи, пов'язані з працевлаштуванням, аналогічно не підпадають під дію статті 11. Як правило, метою цих органів, створених законодавством, є регулювання та просування професій виконуючи важливі публічно-правові функції щодо захисту громадськості. Тому вони не можуть бути уподібнені приватноправовим об'єднанням або профспілкам, але залишаються інтегрованими в структури держави (Попов і інші проти Болгарії (ухв.)). Об'єднаннями, щодо яких було встановлено, що стаття 11 не застосовується, є наступні:

- профспілки лікарів (*Le Compte, Van Leuven i De Meyere* проти Бельгії, §§ 64-65; *Vialas Simón* проти Іспанії, рішення комісії; *Popov* і інші проти Болгарії (ухв.));
- рада ветеринарних хірургів (*Barthold* проти Німеччини, § 61);
- об'єднання архітекторів (*Revert i Legallais* проти Франції, рішення Комісії);
- асоціації адвокатів (A. і інші проти Іспанії, рішення Комісії; *Bota* проти Румунії (ухв.));
- нотаріальні палати (*O.V.R.* проти Росії (ухв.); *National Notary Chamber* проти Албанії (ухв.));
- ради працівників (*Karakurt* проти Австрії (ухв.));
- торгова палата (*Weiss* проти Австрії, рішення Комісії)

122 Обов'язкове членство в таких об'єднаннях не складає втручання у свободу об'єднань (Попов і інші проти Болгарії (ухв.)). Проте особи не повинні мати перешкод для створення власних професійних об'єднань або вступу до існуючих. Таким чином, метою або наслідком існування об'єднання з примусовим членством не може бути обмеження, навіть придушення права, захищеного статтею 11 (*Le Compte, Van Leuven i De Meyere*, § 65; *O.V.R.* проти Росії (ухв.)).

3. Створення об'єднання та його юридичне визнання

123. Право на створення об'єднання є невід'ємною частиною права на свободу об'єднань, навіть якщо стаття 11 лише чітко посилається на право створення профспілок (*Sidiropoulos* і інші проти Греції, § 40).

124. Можливість створення юридичної особи з метою колективної діяльності у сфері взаємного інтересу є одним з найважливіших аспектів свободи об'єднань, без якого це право було б позбавлене будь-якого значення (*Gözelik* і інші проти Польщі [ВП], § 91; *Magyar Keresztény Mennonita Egyház* і інші проти Угорщини, § 78).

125. Відмова національних органів влади в наданні статусу юридичної особи об'єднанню фізичних осіб є втручанням у реалізацію їх права на свободу об'єднань (*Sidiropoulos* і інші проти Греції, § 31; *Korczyk* і інші проти України, § 39; *Özbek* і інші проти Туреччини, § 35). Значні затримки в процедурі реєстрації так само складають втручання (*Ramazanov* та інші проти Азербайджану, § 60; *Aliev* і інші проти Азербайджану, § 33).

126 Відмова органів влади зареєструвати групу впливає безпосередньо як на саму групу, так і на її голів, засновників або окремих членів (*Kimlya* і інші проти Росії, § 84).

127 Об'єднання не повинне бути примушене приймати правову форму, яку воно не намагається отримати, оскільки це зменшуватиме свободу об'єднань її засновників та членів, що зробить його або неіснуючим, або позбавленим практичної цінності (Республіканська партія Росії проти Росії, § 105; *Zhechev* проти Болгарії, § 56; *National Turkish Union Kungyun* проти Болгарії, § 41). Проте згідно зі статтею 11 не існує права в об'єднань мати конкретний правовий статус (*Magyar Keresztény Mennonita Egyház* і інші проти Угорщини, § 91).

128 Хоча неформальні об'єднання також користуються захистом статті 11, відсутність

правосуб'єктності може негативно вплинути на їх функціонування та діяльність (The United Macedonian Organisation Ilinden і інші проти Болгарії, § 53; Московська гілка Армії порятунку проти Росії, § 73-74). Проте, коли неформальне об'єднання має можливість здійснювати свою основну діяльність, відмова в реєстрації може бути сумісною зі статтею 11 (Lavissee проти Франції, рішення Комісії; Larmela проти Фінляндії, рішення Комісії; Movement for Democratic Kingdom проти Болгарії, рішення Комісії).

129 Право, гарантоване статтею 11, не обмежується створенням об'єднання; воно захищає об'єднання протягом усього його існування (United Communist Party of Turkey та інші, § 33).

4. Автономія об'єднання, внутрішнє управління та членство

130 Організаційна автономія об'єднань є важливим аспектом свободи об'єднань, яка захищена статтею 11 (Lovrić проти Хорватії, § 71). Об'єднання мають право створювати свої власні правила та керувати своїми справами (Cheall проти Сполученого Королівства, рішення Комісії).

131 Проте свобода об'єднань не перешкоджає державам встановлювати правила та вимоги щодо корпоративного керування та управління, а також забезпечувати їх дотримання. Незважаючи на те, що є законним, щоб держави встановлювали певні мінімальні вимоги щодо ролі та структури керівних органів об'єднання, завданням органів влади не є забезпечення дотримання кожної окремої формальності, викладеної у власному статуті об'єднання (Тєбієті Мюхафізе Семійеті та Ісрафілов проти Азербайджану, §§ 72 та 78).

132 Статтю 11 неможливо тлумачити як таку, яка зобов'язує об'єднання або організації приймати всіх бажаючих приєднатися. Якщо об'єднання створене особами, які, підтримуючи певні цінності або ідеали, мають намір переслідувати спільні цілі, якщо б вони не мали контролю над своїми членами, це суперечило б самій ефективності свободи, про яку йде мова. Наприклад, є визнаним, що релігійні органи та політичні партії, як правило, можуть регулювати членство приймаючи лише тих, хто поділяє їх переконання та ідеали (Associated Society of Locomotive Engineers and Firemen (ASLEF) проти Сполученого Королівства, § 39).

133 Право на свободу об'єднань не містить права стати членом певного об'єднання (дивіться Cheall проти Сполученого Королівства, рішення Комісії), а також право обіймати певну посаду в об'єднанні (Федотов проти Росії (ухв.), № 5140/02, 23 листопада 2004 року).

Проте виключення з об'єднання може складати порушення свободи об'єднань відповідного члена, якщо воно порушує правила об'єднання, є свавільним або тягне за собою окремі труднощі для особи (Lovrić проти Хорватії, §§ 54 та 72).

5. Негативне право щодо свободи об'єднань

134 Оскільки свобода об'єднань передбачає певну міру свободи вибору щодо її здійснення, стаття 11 охоплює також негативне право на об'єднання, тобто право не вступати або виходити з об'єднання (Sigurður A. Sigurjónsson проти Ісландії, § 35; Vörður Ólafsson проти Ісландії, § 45).

135 Поняття особистої автономії є важливим наслідком свободи вибору особи, яка міститься в статті 11 (Соренсен та Расмусен проти Данії [ВП], § 54).

136 Особи не користуються правом на свободу об'єднань, якщо фактично свобода дій або вибір, які залишаються доступними, або відсутні, або настільки зменшені, що не мають жодної практичної цінності (Chassagnou і інші проти Франції [ВП], § 114).

137 Хоча зобов'язання вступати в певне об'єднання не завжди може суперечити Конвенції, форма такого зобов'язання, яка скасовує саму сутність свободи об'єднань, гарантованої статтею 11, буде складати втручання в цю свободу (Young, James та Webster проти Сполученого Королівства, § 55, і Соренсен та Расмусен проти Данії, § 56, щодо угоди про прийом на роботу лише членів профсоюзу; Sigurður A. Sigurjónsson стосовно зобов'язання, встановленого законом, для водіїв таксі бути членами спеціальної організації для операторів таксі; Mytilinaios та Kostakis проти Греції стосовно зобов'язання виноробів бути членами профспілки, §§ 53 і 65).

138 Зобов'язання робити фінансові внески в асоціацію не будучи офіційним членом може нагадувати важливу рису, спільну з вступом об'єднання, і може складати втручання у негативний аспект права на свободу об'єднань (Vörður Ólafsson, § 48 стосовно зобов'язання особи, яка не є членом організації, робити внески в приватну промислову федерацію; Geotech Kancev GmbH проти Німеччини, § 53 щодо зобов'язання зобов'язання особи, яка не є членом організації, робити фінансові внески в фонд, створений приватними об'єднаннями).

D. Обмеження свободи об'єднань

139 Стаття 11 захищає об'єднання від необґрунтованого втручання держави, яке, як правило, передбачає відмову в реєстрації або розпуск об'єднання, але може також приймати інші форми, які перешкоджають об'єднанню здійснювати свою діяльність (наприклад, за допомогою перевірок або обмеження фінансування).

140 Втручання у право на свободу об'єднань є обґрунтованим, якщо воно відповідає вимогам пункту 2 статті 11, тобто воно було «встановлено законом», переслідувало одну або декілька законних цілей і є «необхідним в демократичному суспільстві».

1. Встановлено законом

141 Вираз «встановлено законом» не лише вимагає, щоб оскаржений захід мав правову основу в національному законодавстві. Він також стосується якості закону, про який йде мова, який повинен бути доступним для відповідної особи та передбачуваним щодо його наслідків. Закон є «передбачуваним», якщо він сформульований з достатньою точністю для того, щоб надати можливість особі, якщо необхідно - з відповідними порадами - регулювати її поведінку (N.F. проти Італії, §§ 26 та 29). Для того, щоб національне законодавство відповідало цим вимогам, воно повинне забезпечити засіб правового захисту від свавільного втручання державних органів влади у права, гарантовані Конвенцією. Закон повинен із достатньою чіткістю вказувати обсяг будь-яких таких повноважень та спосіб їх застосування (Маестрі проти Італії [ВП], § 30).

142 Суд виявив, що умова передбачуваності не виконується, коли суддя не може усвідомити, що його членство в масонській ложі може призвести до накладення на нього дисциплінарної санкції (N.F. проти Італії, §§ 30-32; Маестрі проти Італії [ВП], §§ 43-42).

143 У справі Корецький та інші проти України органи влади відмовилися реєструвати неурядову організацію. Суд вважав, що положення національного законодавства, що регулюють реєстрацію об'єднань, є надто невизначеними для того, щоб бути достатньо «передбачуваними», і надавали органам влади надмірно широкі межі розсуду у вирішенні питання, чи може певне об'єднання бути зареєстрованим (§ 48).

144 Питання вимоги «якості закону» виникло також у справі Тебіеті Мюхафізе Семійеті та Ісрафілов проти Азербайджану, в якій об'єднання було ліквідоване на основі законодавства, сформульованого в загальних термінах, і, здавалося, що воно надавало широкі межі розсуду Міністерству юстиції для втручання в будь-які питання, пов'язані з існуванням об'єднання, в тому числі його внутрішнього управління (§§ 61-64).

145 Під час оцінювання законності втручання, зокрема передбачуваності національного законодавства Суд враховує як текст закону, так і спосіб його застосування та тлумачення національними органами влади (Джафаров і інші проти Азербайджану*, §§ 70 та 85 щодо незаконної відмови в реєстрації об'єднання).

2. Правомірна мета

146 Будь-яке втручання у право на свободу об'єднань повинне переслідувати хоча б одну з

законних цілей, викладених у пункті 2 статті 11: національна безпека або громадська безпека, запобігання заворушень або злочинів, захист здоров'я чи моралі та захист прав і свобод інших осіб. Винятки зі свободи об'єднань повинні тлумачитися вузько, таким чином, щоб їх перерахування було вичерпним та їх визначення було обов'язково обмежуючим (Сідіропулос і інші проти Греції, § 38).

3. Необхідність в демократичному суспільстві

147 Поняття необхідності містить дві умови: а) будь-яке втручання повинне відповідати «нагальній суспільній потребі»; б) втручання повинне бути пропорційним переслідуваній законній меті.

148 Термін «необхідний» не є гнучким в таких виразах як «корисний» або «бажаний». Винятки з правила свободи об'єднань необхідно тлумачити суворо і лише переконливі та незаперечні підстави можуть обґрунтувати обмеження цієї свободи. В першу чергу національні органи влади повинні оцінити, чи існує «нагальна суспільна потреба» призначати певне обмеження. Завдання Суду полягає не в тому, щоб замінити точку зору національних органів влади своєю власною, а переглядати відповідно до Конвенції рішення, прийняті ними під час застосування своїх повноважень.

149 Це не означає, що нагляд Суду обмежений до встановлення того, чи використовувала держава-відповідач свої повноваження обґрунтовано, ретельно та сумлінно. Він повинен розглянути оскаржене втручання у світлі справи загалом і визначити, чи було воно «пропорційним переслідуваній законній меті», і чи підстави, надані національними органами влади для обґрунтування, були «відповідними та достатніми». Під час цього Суд повинен переконатися в тому, що національні органи влади застосовували стандарти, які відповідали принципам, закладеним у статті 11, і, крім того, що вони засновували свої рішення на прийнятному оцінюванні відповідних фактів (Ґожелік і інші проти Польщі [ВП], §§ 95-96; Partidul Comunistilor (Nepreceristi) та Ungureanu проти Румунії, § 49; Magyar Keresztény Mennonita Egyház і інші проти Угорщини, §§ 79-80).

а. Обсяг перевірки Судом

150 Інтенсивність перевірки Суду залежить від типу об'єднання та характеру його діяльності. З огляду на те, що політична партія і неполітичне об'єднання мають різну значущість для демократії, необхідність обмеження права на об'єднання підлягає найсуворішому аналізу лише стосовно політичної партії (Vona проти Угорщини, § 58 Les Authentiks та Supras Auteuil 91 проти Франції, № 4696/11 та 4703/11, §§ 74 та 84, 27 жовтня 2016 року). Національні органи влади користуються ширшими межами розсуду під час оцінювання необхідності втручання також у справах підбурювання до насильства проти особи, представника держави або частини населення (Les Authentiks та Supras Auteuil 91 проти Франції, § 84). Суд також визнав, що до об'єднання, лідери якої просувають політику, яка не дотримується правил демократії, або яка спрямована на її знищення та зневагу визнаних у демократії прав і свобод, можуть бути застосовані покарання (Zehra Foundation і інші проти Туреччини, § 54). Проте, повноваження держави щодо захисту своїх установ та громадян від об'єднань, які можуть загрожувати їм, повинні використовуватися домірно (Magyar Keresztény Mennonita Egyház та інші, § 79).

б. Суворість втручання та вимога пропорційності

151 Рівень втручання не може бути розглянутий абстрактно і повинен бути оцінений в особливому контексті справи.

152 Хоча держави мають право вимагати від організацій, які намагаються отримати офіційну реєстрацію, дотримуватися обґрунтованих юридичних формальностей, така вимога завжди

**Посібник за статтею 11 Конвенції
Свобода зібрань та об'єднання**

Переклад з англійської мови: Олександр Дроздов та Олена Дроздова

підпорядковується умові пропорційності (The United Macedonian Organisation Ilinden і інші проти Болгарії (№ 2), § 40).

153 Відмова в реєстрації об'єднання є радикальним заходом, оскільки вона не дозволяє об'єднанню навіть розпочати будь-яку діяльність (Zhechev проти Болгарії, § 58; The United Macedonian Organisation Ilinden і інші проти Болгарії, § 80; Vozgan проти Румунії, № 35097 / 02, § 27, 11 жовтня 2007 року).

154 Можливість в об'єднання повторно подати заяву на реєстрацію є фактором, який може бути врахований під час оцінювання пропорційності втручання (The United Macedonian Organisation Ilinden і інші проти Болгарії (№ 2), § 30).

155 Відмова в реєстрації об'єднання у зв'язку з тим, що його найменування вводило в оману та була наклепницькою не складає особливо серйозне втручання; не є непропорційним вимагати від заявників змінити запропоноване найменування (APEH Üldözötteinek Szövetsége, Iványi, Róth та Szerdahelyi проти Угорщини) (W.STOR. і інші проти Польщі (ухв.)).

156 Держави мають право переконатись в тому, що мета та діяльність об'єднання відповідають нормам, встановленим законодавством (Сідіропулос і інші проти Греції, § 40; Московська гілка Армії порятунку проти Росії, § 59). У випадку невиконання об'єднанням обґрунтованих юридичних формальностей, пов'язаних із її створенням, функціонуванням або внутрішньою організаційною структурою, межі розсуду держав можуть містити право на втручання - за умови пропорційності – в свободу об'єднань (Тєбієті Мюхафізе Семійеті та Ісрафілов проти Азербайджану, § 72).

157 Хоча держави на законних підставах можуть встановлювати певні мінімальні вимоги щодо ролі та структури керівних органів об'єднання, органи влади не повинні втручатися у внутрішнє організаційне функціонування об'єднань в настільки далекосяжному обсязі, щоб забезпечити дотримання кожної окремої формальності, викладеної у статуті об'єднання (Тєбієті Мюхафізе Семійеті та Ісрафілов, § 78).

158 Ліквідація об'єднання - це суворий захід, який викликає значні наслідки, його можливо вживати лише у найсерйозніших випадках (Association Rhino та інші проти Швейцарії, § 62, 11 жовтня 2011 року.; Vona проти Угорщини, § 58; Les Authentiks та Supras Auteuil 91 проти Франції, § 84).

В той час як відмова в реєстрації об'єднання і його ліквідація є радикальними за своїми наслідками, останній є особливо далекосяжним заходом, який може бути обґрунтованим лише за суворо обмежених обставин. Перший має більш обмежені наслідки і його можливо легше усунути подавши нову заяву про реєстрацію (The United Macedonian Organisation Ilinden – PIRIN і інші проти Болгарії (№ 2), § 94).

159 Якщо ліквідація об'єднання є єдиною санкцією, доступною відповідно до національного законодавства, незалежно від тяжкості порушення, про яке йде мова, більшої гнучкості у виборі пропорційної санкції можливо досягти шляхом запровадження в закон менш радикальних альтернативних санкцій, таких як попередження, штраф або скасування податкових пільг (Тєбієті Мюхафізе Семійеті та Ісрафілов, § 82; Релігійна громада Свідків Єгови в м. Москва і інші проти Росії, № 302/02, § 159).

160 Звичайне недотримання певних законодавчих вимог щодо внутрішнього управління неурядовими організаціями неможливо вважати настільки серйозним недоліком, який може гарантувати безпосередню ліквідацію (Тєбієті Мюхафізе Семійеті та Ісрафілов проти Азербайджану, § 82). Проте, коли об'єднання, яке захищає інтереси суспільства, вже не здатне функціонувати відповідно до своїх цілей у зв'язку з нестачею фінансових коштів, його ліквідація може бути обґрунтованою (MİHR Foundation проти Туреччини*, §§ 41-43).

161 Для того, щоб задовольнити принцип пропорційності у випадках ліквідації органи влади повинні продемонструвати, що не існує інших засобів для досягнення тих самих цілей, які б менш серйозно втручалися у право на свободу об'єднань (Association Rhino та інші, § 65; Magyar Keresztény Mennonita Egyház та інші, § 96). Проте Суд визнав, що можуть існувати випадки, коли вибір заходів, доступних органам влади для реагування на «нагальну соціальну потребу» у зв'язку з передбачуваними шкідливими наслідками, пов'язаними з існуванням або діяльністю

Посібник за статтею 11 Конвенції Свобода зібрань та об'єднання

Переклад з англійської мови: Олександр Дроздов та Олена Дроздова

організації, є неминуче обмеженим (Гожелік і інші проти Польщі [ВП], § 105).

162 Держави мають право вживати превентивні заходи для захисту демократії щодо політичних партій та безпартійних організацій. Від них неможливо вимагати очікувати до того часу, доки політична партія захопить владу і робитиме конкретні кроки щодо реалізації політики, несумісної зі стандартами Конвенції. Якщо небезпека такої політики була достатньо встановлена і неминуча, держава може обґрунтовано перешкоджати здійсненню такої політики до того, як буде здійснена спроба її впровадження шляхом конкретних кроків, які можуть завдати шкоди громадянському миру та демократичному режиму країни (Партія добробуту, Ербакан, Казан та Текдаль проти Туреччини, § 102; Еррі Батасуна та Батасуна проти Іспанії § 81). Так само, превентивні заходи можуть застосовуватися і до безпартійних організацій, якщо достатньо неминуча шкода правам інших осіб загрожує руйнуванням фундаментальних цінностей демократичного суспільства (Vona проти Угорщини, § 57).

163 Наприклад, Суд виявив, що розпуск партії або іншого об'єднання є обґрунтованим, якщо вони:

- прагнули створити державу, засновану на шаріаті (Партія добробуту, Ербакан, Казан та Текдаль проти Туреччини; Zehra Foundation та інші проти Туреччини; Kalifatstaat проти Німеччини (ухв.);
- мали зв'язки з терористичною організацією (Еррі Батасуна та Батасуна проти Іспанії);
- брали участь у антициганських мітингах та воєнізованих парадах (Vona проти Угорщини);
- брали участь у повторних актах насильства, пов'язаних з футбольними матчами (Les Authentiks та Supras Auteuil 91 проти Франції)

Е. Особливі типи об'єднань

164 Хоча стаття 11 не виключає жодної категорії об'єднань зі свого захисту, об'єднаннями, які відіграють помітну роль в прецедентному праві Суду, є політичні партії, об'єднання меншин та релігійні об'єднання як ключові гравці демократичного суспільства. Профспілки як єдиний тип об'єднання, чітко зазначений в статті 11, розглядаються окремо в частині 3 нижче через їх особливі характеристики та значення.

1. Політичні партії

165 З огляду на важливу роль політичних партій у забезпеченні плюралізму та належного функціонування демократії будь-який захід, який вживається проти них, впливає як на свободу об'єднання, так і на демократію у відповідній державі (Республіканська партія Росії проти Росії, § 78).

Тому винятки, викладені у статті 11, повинні тлумачитися суворо; лише переконливі та незаперечні підстави можуть обґрунтувати обмеження свободи об'єднань таких партій (Об'єднана комуністична партія Туреччини і інші проти Туреччини, § 46). Прот держава згідно зі своїми позитивними зобов'язаннями, передбаченими статтею 1 Конвенції, обґрунтовано накладає на політичні партії обов'язок поважати та захищати права і свободи, гарантовані Конвенцією, та зобов'язання не висувати політичну програму, яка суперечить основним принципам демократії (Партія добробуту, Ербакан, Казан та Текдаль проти Туреччини, § 103).

а. Відмова в реєстрації та припинення діяльності

166 Рішучі заходи, такі як розпуск цілої політичної партії або відмова в реєстрації партії, можуть бути вжиті лише в найсерйозніших випадках (Еррі Батасуна та Батасуна проти Іспанії, § 78; Linkov проти Чехії, № 10504/03, § 45, 7 грудня 2006 року). Це справи, які загрожують політичному плюралізму або фундаментальним демократичним принципам (Party for a Democratic Society (DTP) і інші проти Туреччини, § 101).

**Посібник за статтею 11 Конвенції
Свобода зібрань та об'єднання**

Переклад з англійської мови: Олександр Дроздов та Олена Дроздова

167 Суд встановив дві умови, за яких політична партія може сприяти зміні закону або правових та конституційних структур держави: по-перше, засоби, які використовуються для цього, повинні бути законними та демократичними; по-друге, запропонована зміна сама по собі повинна відповідати фундаментальним демократичним принципам. Отже, політична партія, лідери якої підбурюють до насильства або висувують політику, яка не поважає демократію, або яка спрямована на знищення демократії та зневагу визнаних у демократії прав і свобод, не може претендувати на захист Конвенції від покарань, призначених на цих підставах (Язар і інші проти Туреччини, § 49).

168 Важливим фактором, який необхідно враховувати, є те, чи містить програма партії заклик до застосування насильства, повстання або будь-яку іншу форму відмови від демократичних принципів (Partidul Comunistilor (Nepeseristi) та Ungureanu проти Румунії, § 54; Freedom and Democracy Party (ÖZDEP) проти Туреччини, § 40). Проте програма політичної партії не є єдиним критерієм визначення її цілей та намірів; зміст програми повинен порівнюватися з діями лідерів партії та позиціями, які вони відстоюють. Разом ці дії та позиції можуть бути доречними в провадженні про розпуск політичної партії, оскільки вони можуть розкрити її дійсні цілі та наміри (Партія добробуту і інші, § 101; Еррі Батасуна та Батасуна проти Іспанії, § 80).

169 Під час перевірки того, чи відмова у реєстрації політичної партії або її розпуск через ризик підірвання демократичних принципів задовольняла «нагальну суспільну потребу», Суд враховує наступні пункти: (i) чи існували правдоподібні докази того, що ризик для демократії був достатньо неминучим; (ii) чи дії та промови лідерів, які були враховані у розглянутій справі, можливо було приписати відповідній політичній партії; та (iii) чи сформували цілі дії та виступи, приписані політичній партії, чітке уявлення про модель суспільства, яку задумала та просувала партія і яка була несумісною з концепцією «демократичного суспільства» (Партія добробуту і інші проти Туреччини, § 104; Partidul Comunistilor (Nepeseristi) та проти Румунії, § 46).

170 У справі Партія добробуту та інші проти Туреччини партія була розпущена Конституційним судом на підставі того, що вона стала «центром діяльності проти принципу секуляризму». Не виявляючи порушення статті 11 Суд вважав, що дії та промови членів та лідерів Партії добробуту виявляли довгострокову політику партії щодо встановлення режиму, заснованого на шаріаті, в рамках великої кількості правових систем, а також те, що Партія добробуту не виключала застосування сили з метою реалізації своєї політики. З огляду на те, що ці плани були несумісними з поняттям «демократичного суспільства», а також на те, що у партії були реальні можливості їх втілення в життя, рішення Конституційного Суду могло вважатися таким, що задовольняло «нагальну суспільну потребу».

171 Суд також не встановив порушення статті 11 у справі Еррі Батасуна та Батасуна проти Іспанії, в якій партії-заявники були розпущені на підставі того, що вони переслідували стратегію «тактичного відокремлення» за допомогою тероризму, а також того, що вони та терористична організація ЕТА були дуже схожими. Суд не вбачав підстав для відступу від висновків іспанських судів. З огляду на ситуацію, яка існувала в Іспанії протягом багатьох років щодо терористичних нападів, зв'язки партій-заявників та ЕТА об'єктивно могли вважатися загрозою для демократії. Крім того, дії та промови, які можливо приписати партіям-заявникам, створили чіткий малюнок про суспільну модель, яку вони стверджували та захищали, що суперечило концепції «демократичного суспільства» та складало значну загрозу для іспанської демократії. Відповідно, санкція, застосована до заявників була «необхідною у демократичному суспільстві» та була пропорційна переслідуваній законній меті.

172 За відсутності доказів недемократичних намірів в програмі або діяльності партії, рішучі заходи, вжиті стосовно політичних партій, навели Суд на виявлення порушення статті 11.

173 У справі Partidul Comunistilor (Nepeseristi) та Ungureanu проти Румунії, а якій органи влади відмовилися реєструвати партію комуністів, Суд не прийняв аргумент уряду стосовно того, що Румунія не може дозволити виникнення нової комуністичної партії для формування теми для демократичної дискусії. Хоча він був готовий враховувати досвід Румунії з тоталітарного комунізму до 1989 року, він вважав, що цей контекст сам по собі не міг обґрунтувати необхідність втручання особливо тому, що в ряді країн існують комуністичні партії, які є

**Посібник за статтею 11 Конвенції
Свобода зібрань та об'єднання**

Переклад з англійської мови: Олександр Дроздов та Олена Дроздова

прихильниками марксистської ідеології. Оскільки в програмі партії не було нічого, що могло б вважатися заклик до застосування насильства або будь-якої іншої форми відмови від демократичних принципів або «диктатури пролетаріату», програма не була несумісною з «демократичним суспільством».

174 Суд дійшов подібного висновку у справі Цонев проти Болгарії, в якій органи влади відмовилися зареєструвати Комуністичну партію Болгарії посилаючись на формальні недоліки в реєстраційних документах та можливу небезпеку, яка витікала з цілей та декларацій партії. Суд не виявив жодних ознак того, що незважаючи на свою назву партія намагалася встановити панування одного соціального класу над іншими. Не було також жодних доказів того, що, вирішивши використати епітет «революційна» в преамбулі до свого статуту, вона обрала політику, яка складала реальну загрозу для Болгарії. Крім того, в установчих документах партії не існувало жодних підтверджень того, що її цілі були недемократичними чи що вона планувала досягати їх у насильницький спосіб.

175 Необхідно зазначити, що вибір імені політичної партії в принципі не може обґрунтувати настільки радикальний захід як розпуск за відсутності інших відповідних та достатніх обставин (Об'єднана комуністична партія Туреччини і інші проти Туреччини, § 54, в якій однією з підстав для розпуску партії було те, що вона включила слово «комуніст» у своєму найменуванні).

176 У ряді справ Суд виявив порушення статті 11, коли органи влади вважали програму партії такою, яка підірвав територіальну цілісність держави та підбурює населення до сепаратизму. На його думку, не може існувати обґрунтування перешкоджання політичній групі, яка відповідає основним демократичним принципам, лише тому, що вона критикувала конституційно-правовий порядок країни та вимагала публічних дебатів на політичній арені (Об'єднана комуністична партія Туреччини та інші проти Туреччини, § 57). Сутність демократії полягає в тому, щоб дозволити пропонувати та обговорювати різні політичні програми, навіть ті, які ставлять під сумнів спосіб сучасної організації держави за умови, що вони не завдають шкоди самій демократії (Socialist Party і інші проти Туреччини, § 47 ; Freedom та Democracy Party (ÖZDEP) проти Туреччини [ВП], § 41).

177 Лише той факт, що політична партія закликає до автономії або навіть вимагає відокремлення частини території країни, не є достатньою підставою для обґрунтування її розпуску на підставах національної безпеки. У демократичному суспільстві, заснованому на верховенстві права, за допомогою участі у політичному процесі повинна бути надана належна можливість вираження політичних ідей, які оскаржують існуючий порядок не ставлячи під сумнів принципи демократії і реалізація якої просувається мирними засобами (The United Macedonian Organisation Ilinden – PIRIN і інші проти Болгарії, § 61).

178 Держави мають право - за умови пропорційності - вимагати від політичних партій дотримуватись обґрунтованих юридичних формальностей щодо їх створення (The United Macedonian Organisation Ilinden – PIRIN і інші проти Болгарії (№ 2), § 83). В справі Республіканська партія Росії проти Росії Суд встановив, що розпуск партії-заявника за недотримання вимог мінімального членства та регіонального представництва є непропорційним законним цілям, на які посилається уряд. Навіть незважаючи на те, що вимога мінімальної кількості членів політичних партій не була рідкістю в державах-членах Ради Європи, поріг, встановлений російським законодавством, який у 2001 році був збільшений з 10 000 до 50 000 членів, був найвищим в Європі. Суд вважав, що такий радикальний захід як розпуск на формальній підставі, застосований до створеної давно та законослухняної політичної партії, не може вважатися «необхідним у демократичному суспільстві». Вимога мінімальної кількості членів була б обґрунтованою лише в тому випадку, якщо вона дозволила б безперешкодно створювати та функціонувати великій кількості політичних партій, які представляють інтереси різних, навіть другорядних, груп населення, та забезпечують їм доступ на політичну арену (§§ 119-120).

179 Стосовно вимоги регіонального представництва, його обґрунтуванням було перешкоджання створення та участі у виборах регіональних партій, які складають загрозу для територіальної цілісності країни. На думку Суду, існували інші засоби захисту російських законів, установ та національної безпеки, окрім загальної заборони створення регіональних партій, яка

була створена лише у 2001 році. З плином часу стало складніше обґрунтовувати загальні обмеження щодо політичних партій. Необхідно враховувати фактичну програму та поведінку кожної політичної партії, а не сприйняту загрозу, яку створює певна категорія або тип партій (§§ 122 та 130).

в. Фінансування та контроль

180 Суд визнав необхідність контролю за фінансовою діяльністю політичних партій з метою підзвітності та прозорості, які використовуються для забезпечення довіри громадськості до політичного процесу. З огляду на початкову роль політичних партій у належному функціонуванні демократій, широку громадськість можливо вважати зацікавленою у спостереженні за ними та передбаченні міри покарання за будь-які нерегулярні витрати, особливо стосовно політичних партій, які отримують державне фінансування (*Cumhuriyet Halk Partisi проти Туреччини*, § 69).

181 Держави-члени користуються відносно широкими межами розсуду щодо того, як вони будуть перевіряти фінанси політичних партій та санкції, які вони введуть за незаконні фінансові операції (*Cumhuriyet Halk Partisi проти Туреччини*, § 70).

182 Проте, будь-які правові норми, які регулюють перевірку витрат політичних партій, повинні бути викладені в термінах, які надають обґрунтовану вказівку на те, як ці положення будуть тлумачитися та застосовуватися (*Cumhuriyet Halk Partisi проти Туреччини*, § 106).

183 Фінансова інспекція ніколи не повинна використовуватися як політичний інструмент для здійснення контролю над політичними партіями, особливо під приводом того, що партія отримує державне фінансування. Для запобігання зловживання механізмом фінансових інспекцій в політичних цілях необхідно застосовувати високий стандарт «передбачуваності» стосовно законів, які регулюють перевірку фінансів політичних партій, з точки зору як встановлених конкретних вимог, так і санкцій, які викликають порушення цих вимог (*Cumhuriyet Halk Partisi проти Туреччини*, § 88).

184 Заборона політичним партіям отримувати кошти з іноземних джерел сама по собі не є несумісною зі статтею 11 Конвенції. Це питання знаходиться в межах розсуду держав, які залишаються вільними у визначенні того, з яких іноземних джерел політичні партії можуть отримувати фінансування. Проте заборона фінансування політичних партій іноземними державами є необхідною для збереження національного суверенітету (*Parti nationaliste basque - Organisation régionale d'Iparralde проти Франції*, § 47).

185 Межі розсуду держав можуть включати право втручатися у внутрішню організацію та функціонування партії у випадку недотримання обґрунтованих юридичних формальностей. Проте органи влади не повинні втручатися в такому великому обсязі, щоб забезпечити дотримання партією будь-якої формальності, передбаченої її власною хартією. Насамперед партія та її члени, а не державні органи влади, повинні гарантувати дотримання всіх формальностей у порядку, визначеному її статутом (*Республіканська партія Росії проти Росії*, §§ 87-88, в якій Суд визнав, що відмова органів влади внести зміни в Державний реєстр на підставі порушення внутрішньої процедури партії не мала достатньої правової основи та не була необхідною у демократичному суспільстві).

186 Суд не знайшов обґрунтування для настільки нав'язливих заходів, які піддають політичні партії частим і всебічним перевіркам і постійній загрозі ліквідації за формальними підставами (§§ 115-116).

2. Об'єднання меншин

187 Суд визнав, що свобода об'єднання є особливо важливою для осіб, які належать до меншин, включно з національними та етнічними меншинами. Дійсно, створення організації для того, щоб висловлювати та пропагувати її ідентичність, може допомогти меншині зберегти та захистити свої права (*Ґожелік і інші проти Польщі [ВП]*, § 93).

**Посібник за статтею 11 Конвенції
Свобода зібрань та об'єднання**

Переклад з англійської мови: Олександр Дроздов та Олена Дроздова

188 Існування меншин та різних культур у країні - це історичний факт, який демократичне суспільство повинне терпіти та навіть захищати і підтримувати відповідно до принципів міжнародного права (Erтіm ve Білім Емексілері Сендікасі проти Туреччини, § 59).

189 Нагадування про національну самосвідомість членів меншини та про збереження й розвиток її культури не можна вважати загрозою «демократичному суспільству», навіть якщо воно здатне спровокувати напруженість (Політична партія Уранію Токсо («Райдуга») і інші проти Греції, § 40). Виникнення напруженості є одним із неминучих наслідків плюралізму, який будується на справжньому визнанню та повазі до різноманітності та динаміки традицій, а також етнічних і культурних ідентичностей (там само, § 35). Роль органів влади за таких обставин полягає не в знищенні причини напруженості усунувши плюралізм, а забезпеченні терпимості конкуруючих груп один між одним (Жданов і інші проти Росії*, § 163).

190 Територіальній цілісності, національній безпеці та громадському порядку не загрожує діяльність об'єднання, метою якого є просування культури регіону, навіть якщо припускати, що воно також частково спрямоване на просування культури меншини (Туркікі Енозі Ксантіс та інші проти Греції, § 51).

191 Суд виявив, що відмова в реєстрації об'єднання, яка відстоює свідомість меншин на основі звичайної підозри щодо намірів засновників об'єднання підірвати територіальну цілісність країни, є непропорційною цілям захисту національної безпеки.

192 У справі Сідіропулос та інші проти Греції національні суди відмовили в реєстрації македонського культурного об'єднання на підставі того, що воно мало намір підірвати територіальну цілісність країни. Суд визнав цілі об'єднання - збереження та розвиток традицій і культури македонської меншини - цілком законними. На його думку, мешканці регіону в країні мають право створювати об'єднання з метою просування особливих характеристик регіону. Заява національних судів стосовно, що об'єднання складає небезпеку для територіальної цілісності Греції, була заснована на звичайній підозрі. Якщо об'єднання після реєстрації буде займатися діяльністю, несумісною із заявленими цілями або законом, органи влади можуть ліквідувати його. Як наслідок, відмова в реєстрації об'єднання заявників була непропорційною переслідуючим цілям (§§ 44-47).

193 Подібні міркування навели Суд на виявлення порушення статті 11, коли органи влади відмовилися зареєструвати об'єднання мусульманської меншини (Bekir-Ousta і інші проти Греції, § 42-44; National Turkish Union Kungyun проти Болгарії, §§ 44– 45). Не існувало жодної вказівки на те, що об'єднання просувало застосування насильства або антидемократичних засобів.

194 У будь-якому випадку вираження сепаратистських поглядів та заклики до автономії чи територіальних змін самі по собі не складають загрозу для територіальної цілісності країни і національної безпеки (The United Macedonian Organisation Ilinden і інші проти Болгарії, § 76). Таку загрозу також неможливо передбачити через вживання певних слів у найменуванні об'єднання (National Turkish Union Kungyun проти Болгарії, § 45).

195 Навпаки, держави мають значні повноваження для встановлення критеріїв участі у виборах. Наприклад, відмова у створенні юридичної особи, яка отримала б право виставляти свого представника на виборах, може вважатися необхідною в демократичному суспільстві, якщо було неможливо іншим чином заборонити особі створити об'єднання для вираження та просування відмінних характерних рис меншини.

196 У справі Гожелік та інші проти Польщі [ВП] органи влади відмовилися зареєструвати об'єднання, яке характеризувало себе як організацію сілезької національної меншини. Вони вважали, що сілезійці не є національною меншиною і реєстрація об'єднання як «організації національної меншини» надаватиме йому виборчі привілеї і воно матиме перевагу по відношенню до інших етнічних організацій. Суд визнав, що державні органи влади, зокрема національні суди, не перевищили надану їм можливість розсуду, коли вирішили, що на момент реєстрації існувала нагальна соціальна потреба регулювати вільний вибір організації називати себе «організацією національної меншини», щоб захистити існуючі демократичні інститути та виборчі процедури в Польщі і тим самим, у розумінні Конвенції, запобігти заворушенням і захистити права інших осіб. Відмова не була пропорційною переслідуючим законним цілям,

оскільки вона стосувалося переважно спеціального статусу, яке об'єднання могло б використовувати відповідно до закону (про вибори), а не його здатності діяти колективно у сфері взаємного інтересу (§§ 103-106).

197 У справі Артьомов проти Росії (ухв.) Суд визнав обґрунтованою відмову в реєстрації як політичної партії об'єднання, яке відкрито оголошувало свою приналежність до певної етнічної групи («Russian All-Nation Union»). Органи влади не перешкоджали заявникові створити об'єднання для висловлення та просування певних цілей, охоплених нею, але не дозволяли створити юридичну особу, яка після реєстрації отримала б право виставляти свої кандидатів на виборах. З огляду на принцип поваги до національної специфіки у виборчих питаннях Суд не виявив помилки у висновках національних судів стосовно того, що в сучасній Росії було б небезпечно сприяти виборчій конкуренції між політичними партіями на основі етнічної або релігійної приналежності.

198 Найменування об'єднання саме по собі не може обґрунтувати його ліквідацію, навіть якщо ця назва може викликати ворожі настрої у більшості населення, але при цьому не існує конкретних доказів реальної загрози для громадського порядку (Association of Citizens “Radko” та Paunkovski проти Колишньої Югославської Республіки Македонія, § 75, щодо ліквідації об'єднання, яке заперечувало існування македонської етнічної приналежності).

199 Було визнано, що в справі Егітін ве Білім Емексілері Сендікасі проти Туреччини заява про ліквідацію об'єднання за підтримку права на освіту рідною мовою, відмінною від національної, складала порушення статті 11. Хоча це питання могло підірвати певні переконання більшості населення, належне функціонування демократії вимагало публічних дебатів для того, щоб допомогти знайти вирішення питань загального політичного або громадського інтересу. На думку Суду, подібна мета, спрямована на розвиток культури громадян держави, у яких рідна мова інша, ніж турецька, зокрема, шляхом викладання їхньої рідної мови, не йде як така всупереч інтересам національної безпеки та не становить загрози для громадського порядку (§§ 55- 59).

200 Свобода об'єднань містить право кожного висловлювати у законному контексті свої переконання щодо своєї етнічної ідентичності. Проте якими б шокуючими та неприйнятними могли здаватися певні погляди або вжиті слова для органів влади, їх розповсюдження не повинне автоматично розглядатися як загроза для державної політики або територіальної цілісності країни (Туркікі Енозі Ксантіс і інші проти Греції, § 51, в якій об'єднання першого заявника було ліквідоване, серед іншого, за його погляди щодо меншин).

3. Релігійні організації

201 Право віруючих на свободу віросповідання, яке включає право сповідувати свою релігію разом з іншими, охоплює очікування того, що віруючим буде дозволено вільно об'єднуватися без свавільного втручання держави. Дійсно, автономне існування релігійних громад є необхідним для плюралізму в демократичному суспільстві. Обов'язок держави щодо нейтралітету та неупередженості виключає будь-які повноваження держави визначати, чи є релігійні переконання або засоби, які використовуються для вираження таких переконань, законними (Московська гілка Армії порятунку проти Росії, §§ 58 та 92).

202 Якщо розглядається організація релігійної громади, відмова визнати її також складає втручання у право заявників на свободу віросповідання згідно зі статтею 9 Конвенції (Московська гілка Армії порятунку проти Росії, § 71)³.

203 Проте стаття 11, взята у поєднанні зі статтею 9, не гарантує релігійним організаціям права мати певний правовий статус. Статті 9 і 11 Конвенції лише вимагають від держави забезпечити,

³ Докладний огляд визнання, реєстрації та ліквідації релігійних об'єднань дивіться у Довіднику щодо застосування статті 9 (Свобода думки, совісті і релігії) Конвенції.

Посібник за статтею 11 Конвенції Свобода зібрань та об'єднання

Переклад з англійської мови: Олександр Дроздов та Олена Дроздова

щоб релігійні громади мали можливість набути правосуб'єктність як суб'єкти цивільного права; вони не вимагають надання їм певного публічно-правового статусу (Magyar Keresztény Mennonita Egyház і інші проти Угорщини, § 91).

204 Особливо вагомі та переконливі підстави необхідні для відмови в повторній реєстрації релігійної громади, яка існувала багато років (Церква саєнтологів Москви проти Росії, § 96; Московська гілка Армії порятунку, § 96; Релігійна громада Свідків Єгови в м. Москва проти Росії, § 180).

205 Коли підстави для відмови в реєстрації не мали юридичної або фактичної основи, Суд встановив, що органи влади не діяли сумлінно і не виконали свого обов'язку нейтралітету та неупередженості щодо релігійної громади заявника (Московська гілка Армії порятунку, § 97; Jehovah's Witnesses of Moscow проти Росії, § 181; Church of Scientology Moscow проти Росії, § 97).

206 Державні органи влади зобов'язані постійно забезпечувати, щоб час, протягом якого релігійна громада чекає на присвоєння її правосуб'єктності, був досить коротким (Релігійне товариство Свідків Єгови і інші проти Австрії, § 79). Проте встановлення обґрунтованого мінімального періоду може бути необхідним у випадку новостворених та невідомих релігійних груп (Magyar Keresztény Mennonita Egyház і інші проти Угорщини, § 111).

207 Відмова в реєстрації на підставі положення закону, яке забороняє всім релігійним групам, які не існували на певній території принаймні п'ятнадцять років, отримати статус юридичної особи, не є обґрунтованим (Кімля і інші проти Росії, § 98-101).

208 Відмова в реєстрації через ненадання інформації про основні принципи релігії може бути обґрунтованим за особливих обставин справи необхідністю визначення того, чи група, який намагається отримати визнання, складає небезпеку для демократичного суспільства (Cârmuirea Spirituală a Musulmanilor din Republica Moldova проти Молдови (ухв.)).

209 Є законним вимагати від об'єднання, яка намагається отримати реєстрацію, відокремлюватися від вже існуючих об'єднань для уникнення плутанини в очах громадськості (Metodiev і інші проти Болгарії, § 43; «Orthodox Ohrid Archdiocese (Greek-Orthodox Ohrid Archdiocese of the Peć Patriarchy)» проти Колишньої Югославської Республіки Македонія» проти, § 111; Bektashi Community та інші Колишньої Югославської Республіки Македонія, § 71). Проте, було виявлено, що передбачувана неточність опису переконань та обрядів релігійного об'єднання в його конституції, не була здатна обґрунтувати відмову в реєстрації об'єднання (Metodiev і інші проти Болгарії, §§ 44-46).

210 Договірні Держави мають межі розсуду у виборі форм співпраці з різними релігійними громадами (İzzettin Doğan і інші проти Туреччини [ВП], § 112). Свобода розсуду, якою користуються держави при регулюванні своїх відносин з церквами, має включати можливість зміни таких пільг шляхом законодавчих заходів. Але така свобода розсуду не може бути настільки широкою, щоб призводити до порушення державою свого обов'язку з дотримання нейтралітету і безсторонності в цій сфері. (Magyar Keresztény Mennonita Egyház і інші проти Угорщини, § 111).

211 Якщо держава, діючи відповідно до статей 9 і 11, на законних підставах вирішує зберегти систему, в якій держава має за Конституцією виявляти прихильність до певної релігії, як це має місце в деяких європейських країнах, і якщо – на передбачених законом умовах у суспільних інтересах – державні пільги надаються лише певним релігійним організаціям, тоді як іншим вони недоступні, такі заходи мають здійснюватися на підставі обґрунтованих критеріїв, пов'язаних із забезпеченням інтересів суспільства (Magyar Keresztény Mennonita Egyház та інші, § 113).

Г. Позитивні зобов'язання

212 Справжня й ефективна повага свободи об'єднання не можна звести до простого обов'язку держави не втручатися (Політична партія Ураніо Токсо («Райдуга») і інші проти Греції, § 37). Національні органи влади за певних обставин можуть бути зобов'язані втручатися у

**Посібник за статтею 11 Конвенції
Свобода зібрань та об'єднання**

Переклад з англійської мови: Олександр Дроздов та Олена Дроздова

відносини між приватними особами вживаючи обротовані та належні заходи для забезпечення ефективного використання права на свободу об'єднань (Вільсон, Національна спілка журналістів і інші проти Сполученого Королівства, § 41).

213 Незалежно від того, чи справа розглядається з точки зору позитивного обов'язку держави або втручання державного органу влади, яке повинне бути обґрунтованим, критерії, які необхідно застосовувати, суттєво не відрізняються. В обох контекстах необхідно враховувати справедливий баланс, який повинен бути досягнутий між конкуруючими інтересами особи та громади в цілому (Соренсен та Расмусен проти Данії [ВП], § 58).

214 Відповідно, органи державної влади зобов'язані гарантувати належне функціонування об'єднань та політичних партій, навіть якщо вони викликають роздратування або гнів у тих, хто виступає проти їхніх законних ідей або вимог, які вони обстоюють. Їхні члени повинні мати змогу проводити збори, не боячись фізичного насильства з боку своїх опонентів. Такий страх імовірно спонукав би інші об'єднання чи політичні партії утриматися від відкритого висловлення своїх поглядів щодо надто спірних питань, які впливають на спільноту. У демократичній країні право на контрдемонстрації не може бути настільки широким, щоб перешкоджати здійсненню права на об'єднання (Політична партія Ураніо Токсо («Райдуга») і інші проти Греції, § 37; Жданов і інші проти Росії*, § 162).

215 Позитивне зобов'язання забезпечувати ефективне здійснення права на свободу об'єднань має особливе значення для осіб, які мають непопулярні погляди або належать до меншин, оскільки вони є більш вразливими до віктимізації (Вацковски і інші проти Польщі, § 64).

216 У справі Політична партія Ураніо Токсо («Райдуга») і інші проти Греції мало місце порушення статті 11, зокрема, через недоліки діяльності органів влади Греції. Зокрема, держава не вжила відповідні заходи для уникнення або стримування насильства, яке спалахнуло після того, як партія, яка захищала інтереси македонської меншини, розмістила в штаб-квартирі партії знак з назвою партії, написаною македонською мовою. Поліція могла обґрунтовано передбачити небезпеку насильства щодо членів партії та явні порушення свободи об'єднань, але не втрутилася. Крім того, прокурор не визнав за необхідне розпочати розслідування інцидентів по свіжих слідах, з тим щоб виявити винних. Суд наголосив на тому, що у випадках коли дії окремих осіб перешкоджають свободі об'єднання, компетентні органи мають додатковий обов'язок проводити ефективне розслідування (§ 43).

217 Було виявлено, що в справі Жданов і інші проти Росії* відмова в реєстрації об'єднань, створених з метою просування прав ЛГБТ, на підставі, зокрема, того, що об'єднання потенційно можуть стати жертвами агресії особи, яка не схвалює гомосексуалізм, складала порушення статті 11. Суд вважав, що органи влади Росії зобов'язані вживати обґрунтовані та відповідні заходи для того, щоб об'єднання мали можливість займатися своєю діяльністю не побоюючись фізичного насильства. Хоча органи влади мали широкі межі розсуду у виборі засобів, які дозволяли б об'єднанням функціонувати без порушення, натомість вони вирішили усунути причину напруги та запобігти ризику порушення громадського порядку шляхом обмеження свободи об'єднань (§ 164). Відмова в реєстрації об'єднань також складала дискримінацію на підставі сексуальної орієнтації в порушення статті 14.

218 Органи влади мають позитивний обов'язок забезпечувати судовий перегляд та гарантії від звільнення з посади приватними роботодавцями, коли звільнення мотивоване виключно тим фактом, що працівник належить до певної політичної партії (Redfearn проти Сполученого Королівства, § 43, в якій працівнику було заборонено подавати позов до суду за несправедливе звільнення на підставах політичної приналежності протягом кваліфікаційного періоду в один рік).

219 Відповідно до статей 11 та 14 Конвенції держави вимагають створити судову систему, яка забезпечує реальний та ефективний захист від дискримінації на підставі членства в об'єднанні (Даніленклов і інші проти Росії, § 124, в якій національні судові органи відмовилися задовольнити скарги заявників на підставі того, що існування дискримінації може бути встановлене лише у кримінальному провадженні).

220 Держава має позитивне зобов'язання запровадити систему визнання релігійних громад,

яка надає їм можливість отримати статус юридичних осіб. Така позиція є обґрунтованою також з точки зору визначення поняття релігії і релігійної діяльності. Визначення цих понять справляють безпосередній вплив на здійснення людиною свого права на свободу релігії і спроможні призвести до обмеження такого права у разі невизнання, що її діяльність є релігійною. (Magyar Keresztény Mennonita Egyház та інші, § 90).

221 Договірна Держава зобов'язана організувати свою внутрішню систему державної реєстрації та вживати необхідні заходи щодо виправлення для того, щоб дозволити відповідним органам дотримуватись встановлених власним законодавством термінів та уникати будь-яких необґрунтованих затримок у зв'язку з цим (Рамазанова та інші проти Азербайджану, § 65, в якій Міністерство юстиції порушило встановлені законом строки реєстрації об'єднання, а національне законодавство не надавало достатнього захисту від таких затримок).

III. Свобода створення та вступу до професійних спілок

A. Сфера застосування прав професійних спілок

222 Стаття 11 представляє свободу профспілок як одну з форм або особливого аспекту свободи об'єднань, а не як самостійне право (Національна профспілка поліції Бельгії проти Бельгії, § 38; Manole та "Romanian Farmers Direct" проти Румунії, § 57). Отже, елементи свободи об'єднань, коротко викладені вище, а також умови втручання в цю свободу відповідно до статті 11§2 однаково застосовуються до профспілок настільки, наскільки це є доречним.

223 Профспілкова свобода є невід'ємною умовою соціального діалогу між працівниками та роботодавцями, а отже, важливим засобом досягнення соціальної справедливості і гармонії. (Профспілка «Добрий пастир» проти Румунії [ВП], § 130).

224 Стаття 11 гарантує свободу захисту професійних інтересів членів профспілок за завдяки діяльності профспілок, функціонування та розвиток яких договірні держави повинні як дозволяти, так і робити можливими (Swedish Engine Drivers' Union проти Швеції, § 40; "Тюм Габер Сен" і Чинар проти Туреччини, § 28). Стаття 11 Конвенції наділяє членів профспілки правом на врахування думки їхньої профспілки з метою захисту їхніх інтересів, але не гарантує їм ніякого особливого ставлення з боку держави. Те, чого, вимагає Конвенція, – це створення на законодавчому рівні відповідних умов, що не суперечать статті 11, які б дозволяли профспілкам домагатися захисту інтересів своїх членів (Профспілка «Добрий пастир» проти Румунії [ВП], § 134). Слова «для захисту своїх інтересів» неможливо тлумачити як такі, що означають, що лише особи, а не профспілки можуть подавати скаргу відповідно до цього положення (Federation of Offshore Workers' Trade Unions та інші проти Норвегії (ухв.)).

225 Представники працівників повинні, як правило і в певних межах користуватися відповідними засобами, які дозволять їм швидко та ефективно виконувати свої профспілкові функції (Sanchez Navajas проти Іспанії (ухв.)).

226 Політика щодо обмеження кількості організацій, думку яких повинен враховувати уряд, не є несумісною зі свободою профспілок (Національна профспілка поліції Бельгії проти Бельгії, §§ 40-41, в якій профспілка-заявник мала можливість брати участь в інших видах діяльності стосовно уряду для захисту інтересів його членів).

227 Стаття 11§2 не виключає працівників тих чи інших професій зі сфери застосування цієї статті. Максимум, що допускається – це запровадження національними органами «законних обмежень» стосовно деяких категорій своїх працівників відповідно до статті 11§2 (Профспілка «Добрий пастир» проти Румунії [ВП], § 145). Таким чином, стаття 11 застосовується до кожного, хто перебуває у трудових відносинах (дивіться Профспілка «Добрий пастир» проти Румунії [ВП], пункти 141 і 148 стосовно священнослужителів; Manole and "Romanian Farmers Direct" проти Румунії, § 62 щодо фермерів, які обслуговують власне підприємство).

228 Конвенція не розрізняє функцій Договірної Держави як власника державних

повноважень і обов'язків як роботодавця. Стаття 11 є обов'язковою для "держави як роботодавця", незалежно від того, чи регулюються відносини останнього з його працівниками державним або приватним правом (Schmidt та Dahlström проти Швеції, § 33; "Тюм Габер Сен" і Чинар проти Туреччини, § 29).

В. Основні складові та підходи Суду

229 Право на об'єднання містить наступні складові елементи: право створювати профспілки та вступати до них, заборону укладати угоди про працевлаштування виключно членів певної профспілки та право профспілки домагатися, щоб роботодавець вислухав позицію, яку вона має висловити від імені своїх членів, право вести колективні переговори з роботодавцем (Демір і Байкара проти Туреччини [ВП], §§ 145 і 154; Профспілка «Добрий пастир» проти Румунії [ВП], § 135).

230 Цей перелік не є вичерпним і може змінюватися залежно від певних змін у трудових відносинах. Суд буде враховувати інші елементи міжнародного права, окрім Конвенції, тлумачення таких елементів компетентними органами та практику європейських держав, яка відображає їх спільні цінності (Демір і Байкара проти Туреччини [ВП], §§ 85 та 146; Manole and "Romanian Farmers Direct" проти Румунії, § 67). Це суперечило б цьому методу, якщо б стосовно статті 11 Суд прийняв тлумачення обсягу свободи об'єднань профспілок, яке є набагато вузьким, ніж те, яке домінує в міжнародному праві (National Union of Rail, Maritime та Transport Workers проти Сполученого Королівства, § 76).

231 Два принципи керують підходом Суду до сутності права на об'єднання; по-перше, Суд враховує сукупність заходів, які вживаються відповідною державою з метою забезпечення свободи профспілок з дотриманням меж розсуду; по-друге, Суд не приймає обмежень, які впливають на важливі елементи свободи профспілок, без яких ця свобода стала б позбавленою сутності. Хоча, в принципі, держави можуть вільно вирішувати, які заходи вони бажають вжити для забезпечення дотримання статті 11, вони зобов'язані враховувати елементи, які вважаються важливими в прецедентному праві Суду (Демір і Байкара проти Туреччини [ВП], § 144).

С. Відмова в реєстрації

232 Хоча кожен працівник має право створити профспілку, в певних ситуаціях Суд визнав обґрунтованою відмову держави в реєстрації профспілки.

233 У справі Профспілка «Добрий пастир» проти Румунії [ВП] національні органи влади відхилили заяву про реєстрацію профспілки, створеної священиками Румунської православної церкви, через невиконання вимоги отримання дозволу архієпископа. Не виявляючи порушення статті 11 Суд вважав, що органи влади лише застосували принцип автономії релігійних громад та відмовився брати участь в організації та діяльності Румунської православної церкви виконуючи свій обов'язок конфесійного нейтралітету, передбаченого статтею 9 Конвенції. Національні органи влади повинні поважати думку релігійних громад щодо будь-якої колективної діяльності їх членів, яка може підірвати їх єдність та згуртованість (§§ 159, 164-166).

234 У справі Manole і "Romanian Farmers Direct" групі фермерів, які обслуговують власне підприємство, було відмовлено в реєстрації профспілки, оскільки ця форма об'єднання в сільському господарстві була зарезервована лише для працівників та членів кооперативів. З урахуванням відповідних міжнародних документів Суд встановив, що позбавлення фермерів, які обслуговують власне підприємство, права на створення профспілок не порушує статтю 11 Конвенції. Відповідно до національного законодавства заявники мали право створювати професійні об'єднання, які користуються основними правами, які дозволяють їм захищати інтереси своїх членів у відносинах з органами державної влади без необхідності створення профспілки.

D. Санкції та перешкоди

235 Робітники за наймом або працівники повинні мати можливість вільно вступати або не вступати в профспілку без застосування санкцій або перешкод (Associated Society of Locomotive Engineers and Firemen (ASLEF) проти Сполученого Королівства, § 39).

236 Сутність права на вступ до профспілки полягає в тому, що працівники повинні мати можливість вільно доручити профспілці повідомляти роботодавця про протест або вживати заходи на підтримку їх інтересів. Роль держави полягає у забезпеченні того, щоб членам профспілки не перешкоджали та вони не були обмежені в використанні профспілки для їх представництва (Вільсон, Національна спілка журналістів і інші проти Сполученого Королівства, § 46, в якій роботодавці використовували фінансові стимули для заохочення працівників відмовлятися від важливих прав профспілки, тим самим підриваючи здатність профспілки намагатися захищати інтереси своїх членів).

237 Для того, щоб забезпечити змістовні та ефективні права профспілок, національні органи влади повинні гарантувати те, щоб непропорційні покарання не стримували представників профспілок від прагнення висловлювати та захищати інтереси своїх членів (Trade Union of the Police in the Slovak Republic і інші проти Словаччини, § 55).

238 Кримінальні або дисциплінарні санкції, накладені на членів профспілки у зв'язку з їх діяльністю, можуть стримувати їх від законної участі у страйках або інших діях для захисту їх професійних інтересів, і були визнані необґрунтованими (Огневенко проти Росії, § 84; Караçay проти Туреччини, § 37; Urcan і інші проти Туреччини, § 34; Doğan Altun проти Туреччини, § 50).

E. Право не вступати до профспілки

239 Хоча зобов'язання, встановлене законом або угодою, вступати в певну профспілку не завжди може суперечити Конвенції, форма такого зобов'язання, яке за обставин справи завдає удару самій сутності свободі об'єднань, гарантованій статтею 11, складатиме втручання у цю свободу (дивіться Young, James та Webster проти Сполученого Королівства, § 55), як от примус у вигляді погрози звільненням, пов'язаної з втратою засобів до існування; Sigurður A. Sigurjónsson проти Ісландії, § 36, яка викликає ризик втрати професійної ліцензії).

240 Захист, передбачений статтею 11, не поширюється лише на ті ситуації, коли вимога вступу в профспілку накладається після прийому фізичної особи на роботу або після видачі ліцензії. Неможливо вважати, що особа відмовилася від свого негативного права на свободу об'єднань у ситуаціях, коли, усвідомлюючи, що членство в профспілці є необхідною умовою забезпечення роботи, вона приймає пропозицію працевлаштування незважаючи на протидію встановленій умові (Соренсен та Расмусен проти Данії, § 56). Прийняття членства в профспілці як одну з умов працевлаштування не змінює суттєво елемент примусу, притаманний вступу в профспілку проти волі особи (в тому ж місці, § 59).

241 Звільнення особи внаслідок її відмови виконати вимогу стати членом певної профспілки є серйозною формою примусу, що завдає удару самій сутності свободи вибору, притаманній негативному праву на свободу об'єднання, захищеного статтею 11 Конвенції (Соренсен та Расмусен проти Данії, § 61)

242 Використання угод про прийом на роботу лише членів профсоюзу на ринку праці не є необхідним інструментом ефективного використання свобод профспілок (Соренсен та Расмусен проти Данії, § 75).

F. Право профспілок регулювати свої внутрішні справи та приймати у членство

243 Право на створення профспілок містить право профспілок створювати свої власні правила, керувати своїми справами та створювати профспілкові федерації і вступати в них (Cheall

проти Сполученого Королівства (рішення Комісії)). Профспілки можуть вільно встановлювати власні правила щодо умов членства, в тому числі адміністративні формальності та сплату зборів, а також інші більш важливі критерії, такі як професія або ремесло, яким займається потенційний член (Associated Society of Locomotive Engineers & Firemen (ASLEF) проти Сполученого Королівства, § 38).

244 Профспілка повинна вільно обирати своїх членів; згідно зі статтею 11 не існує жодного зобов'язання в об'єднань або організацій приймати всіх, хто бажає вступити. Якщо об'єднання створене особами, які, підтримуючи певні цінності або ідеали, мають намір переслідувати загальні цілі, якщо б вони не мали контролю над своїм членством це суперечило б ефективності свободи, яка розглядається (Associated Society of Locomotive Engineers & Firemen (ASLEF), § 39). Профспілки не є органами, відданими виключно політично нейтральним аспектам добробуту своїх членів, але часто є ідеологічними із широко розвиненими поглядами на соціальні та політичні питання (в тому ж місці, § 50).

245 Право на вступ в спілку «для захисту своїх інтересів» неможливо тлумачити як надання загального права на вступ в спілку за власним вибором незалежно від правил профспілки: під час здійснення своїх прав відповідно до статті 11§1 профспілки повинні залишатися вільними у вирішенні, згідно з правилами профспілки, питань щодо прийому та виключення з профспілки (Cheall проти Сполученого Королівства, рішення Комісії; Associated Society of Locomotive Engineers & Firemen (ASLEF) проти Сполученого Королівства, § 39, в якій профспілці перешкоджали виключати свого члена у зв'язку з членством останнього в політичній партії, яка просуває погляди, несумісні з її власними, в порушення статті 11).

246 Проте можуть виникати різні міркування, коли на об'єднання або профспілку покладені державні обов'язки або отримують державне фінансування, тому можливо обґрунтовано вимагати приймати членів для виконання більш широких цілей, ніж досягнення власних інтересів (Associated Society of Locomotive Engineers & Firemen (ASLEF) проти Сполученого Королівства, § 40).

247 Проте для того, щоб право на вступ в спілку було ефективним, держава повинна захищати особу від будь-якого зловживання профспілками своїм домінуючим становищем. Таке зловживання може відбуватися, наприклад, коли недопущення або виключення не відповідало правилам профспілки або коли ці норми були абсолютно необґрунтованими чи свавільними, або якщо наслідками недопущення або виключення стали надзвичайні труднощі (Cheall проти Сполученого Королівства (рішення Комісії); Johansson проти Швеції, рішення Комісії; Associated Society of Locomotive Engineers & Firemen (ASLEF) проти Сполученого Королівства, § 43).

Г. Право на ведення колективних переговорів

248 У справі Демір і Байкара проти Туреччини [ВП] від 2008 року Суд переглянув своє прецедентне право, оскільки право на ведення колективних переговорів та укладення колективних угод не було невід'ємним елементом статті 11 і не було незамінним для ефективного здійснення свободи профспілок. Тому, урахувавши зміни, які відбулися як у міжнародному, так і національному трудовому праві, а також взявши до уваги практику Договірних держав з вирішення таких питань, Суд дійшов висновку, що право вести колективні переговори з роботодавцем стало в принципі одним з невід'ємних елементів «права створювати профспілки і вступати до них для захисту своїх інтересів», передбаченого статтею 11 Конвенції, визнаючи при цьому, що за державами залишається право на організацію своєї правової системи у спосіб, що дозволяє в разі необхідності наділяти представницькі профспілки спеціальним статусом (§§ 153- 154).

249 Право вести колективні переговори не тлумачиться як таке, що містить «право» на колективну угоду (Національна спілка залізничних, морських і транспортних працівників проти Сполученого Королівства, § 85), або право профспілки зберігати колективну угоду з певного питання на невизначений термін (Swedish Transport Workers Union проти Швеції (ухв.)).

250 Конвенція не передбачає вимогу, щоб роботодавець укладав або продовжував будь-яку конкретну угоду про колективні переговори або приєднувався до звернень профспілки від імені своїх членів (UNISON проти Сполученого Королівства (ухв.)).

251 Позитивні зобов'язання держави згідно зі статтею 11 не поширюються на забезпечення обов'язкового законодавчого механізму колективних переговорів (Unite the Union проти Сполученого Королівства (ухв.), § 65 наприкінці; Вільсон, Національна спілка журналістів і інші проти Великобританія, § 44).

252 Суть добровільної системи колективних переговорів полягає в тому, що профспілка, яка не визнана роботодавцем, повинна мати можливість вживати заходи, в тому числі, за необхідності, організувати страйки в промисловості з метою переконання роботодавця розпочати колективні переговори з тих питань, які, на думку профспілки, є важливими для інтересів її членів (Вільсон, Національна спілка журналістів і інші проти Сполученого Королівства, § 46).

Н. Право на страйк

253 Надання профспілкам права на організацію та проведення страйку є одним з найважливіших засобів, за допомогою яких держава може забезпечити свободу профспілок на захист професійних інтересів своїх членів (Schmidt та Dahlström проти Швеції, § 36; Вільсон, Національна спілка журналістів та інші проти Сполученого Королівства, § 45). Це право не є абсолютним і може підлягати регулюванню відповідно до національного законодавства (там само; Енерджи Япі-йол Сен проти Туреччини, § 32). Обмеження, накладені Договірною Державою, щодо здійснення права на страйк, самі по собі не викликають питання, передбачене статтею 11 Конвенції (Federation of Offshore Workers' Trade Unions і інші проти Норвегії (ухв.)).

254 Хоча право на страйк все ще не розглядалося як важливий елемент свободи профспілок, страйки чітко захищені статтею 11 (Association of Academics проти Ісландії (ухв.), §§ 24-27, яка забезпечує перегляд прецедентного права Суду; Національна спілка залізничних, морських і транспортних працівників проти Сполученого Королівства, § 84). Суд посилався на страйк як на найпотужніший інструмент, доступний профспілці для захисту професійних інтересів своїх членів (Hrvatski liječnički sindikat проти Хорватії, § 49).

255 Заборону страйку необхідно вважати обмеженням повноважень профспілки захищати інтереси своїх членів і, таким чином, вона розкриває обмеження свободи об'єднань (UNISON проти Сполученого Королівства (ухв.); Hrvatski liječnički sindikat проти Хорватії, § 49; Veniamin Tymoshenko та інші проти України, § 77).

256 Страйк солідарності (страйк проти іншого роботодавця, спрямована на непрямий тиск на роботодавця, залученого у виробничу суперечку), також є частиною діяльності профспілок, а встановлена законом заборона такої дії втручається в право профспілки відповідно до статті 11 (Національна спілка залізничних, морських і транспортних працівників проти Сполученого Королівства, §§ 77-78).

257 Незважаючи на те, що на право на страйк працівників, які надають істотно важливі послуги населенню, може бути встановлене обмеження, повна заборона вимагає від держави вагомих підстав для обґрунтування її необхідності (Ognevenko проти Росії, № 44873/09, §§ 72-73, 20 листопада 2018 року щодо заборони страйку, встановленої законом для певної категорії співробітників залізниці; Federation of Offshore Workers' Trade Unions і інші проти Норвегії (ухв.), в якій Суд прийняв підстави уряду для припинення страйку співробітників на буровій платформі).

258 Право на страйк не означає права на досягнення мети (Національна спілка залізничних, морських і транспортних працівників проти Сполученого Королівства, § 85).

259 Вплив будь-якого обмеження на здатність профспілок проводити страйки не повинен піддавати своїх членів реальному або безпосередньому ризику заподіяння шкоди або залишати їх беззахисними перед майбутніми спробами зниження рівня оплати праці або інших умов праці (UNISON проти Сполученого Королівства (ухв.)).

I. Позитивні зобов'язання та межі розсуду

260 Право на створення та вступ в профспілки захищає, в першу чергу, від дій держави (Associated Society of Locomotive Engineers & Firemen (ASLEF) проти Сполученого Королівства, § 37). Суд також зазначав, що, хоча основна мета статті 11 полягає в захисті особи від свавільного втручання з боку органів державної влади у здійснення нею відповідних прав, вона також може обумовлювати виникнення у держави позитивних зобов'язань із забезпечення ефективного здійснення таких прав (Демір та Байкара [ВП] проти Туреччини, § 110).

261 Межі між позитивними та негативними зобов'язаннями держави згідно зі статтею 11 Конвенції не піддаються точному визначенню, але застосовні принципи є схожими. В обох контекстах необхідно враховувати справедливий баланс, який повинен бути досягнутий між конкуруючими інтересами особи та суспільства загалом (Sindicatul "Păstorul cel Bun" проти Румунії [ВП], § 132; Tek Gıda İş Sendikası проти Туреччини, § 50).

262 У сфері свободи профспілок, з огляду на чутливий характер соціальних і політичних питань, пов'язаних із досягненням належного балансу між відповідними інтересами праці та управління, та з огляду на високий рівень розбіжності між національними системами в у цій сфері Договірні Держави користуються широкими межами розсуду стосовно того, як може бути забезпечена свобода профспілок та захист професійних інтересів членів профспілки (Vörður Ólafsson проти Ісландії, § 75; Профспілка «Добрий пастир» проти Румунії [ВП], § 133).

263 Обсяг таких меж розсуду залежить, серед іншого, від характеру та рівня обмеження права профспілки, яке розглядається, цілі, яку переслідує оскаржене обмеження, конкуруючих прав та інтересів інших осіб у суспільстві, які можуть постраждати внаслідок необмеженого здійснення цього права та спільної підстави між державами-членами Ради Європи або будь-якого міжнародного консенсусу, відображеного у відповідних міжнародних документах (Національна спілка залізничних, морських і транспортних працівників проти Сполученого Королівства, § 86).

264 Якщо встановлене законом обмеження вражає сутність діяльності профспілки, національному законодавчому органу повинні бути надані менші межі розсуду і є необхідним більше обґрунтування пропорційності втручання, яке виникає в загальних інтересах під час здійснення свободи профспілок. І навпаки, якщо це впливає не на основний, а вторинний або допоміжний аспект діяльності профспілок, межі розсуду є ширшими, а втручання за своїм характером ймовірно є пропорційним стосовно наслідків для здійснення свободи профспілок (Національна спілка залізничних, морських і транспортних працівників проти Сполученого Королівства, § 87; в якій, коли встановлена законом заборона проведення страйків солідарності торкнулася сутності свободи профспілок; дивіться також Tek Gıda İş Sendikası проти Туреччини, §§ 54-55, в якій масштабні звільнення членів профспілки потрапили в основу діяльності профспілки).

265 З огляду на існуюче в Європі широке розмаїття моделей конституційного регулювання відносин між державою і релігійними конфесіями та зважаючи на відсутність європейського консенсусу з цього питання, Суд визнає, що держава має ширше поле розсуду у цій сфері, яке включає її право вирішувати на свій розсуд, визнавати чи не визнавати профспілки, які здійснюють свою діяльність усередині релігійних громад і цілі яких спроможні стати на перешкоді автономії таких громад. (Профспілка «Добрий пастир» проти Румунії [ВП], § 171).

266 Межі розсуду вважаються порушеними, коли національне законодавство Договірної Держави дозволяє укладати між профспілками та роботодавцями угоди про прийом на роботу лише членів профсоюзу, що суперечить свободі вибору в особи, притаманній статті 11 (Соренсен та Расмусен проти Данії, § 58) або коли втручання у свободу об'єднань є дуже далекосяжним, таким як ліквідація профспілки (Демір і Байкара проти Туреччини [ВП], § 119; дивіться також Національна спілка залізничних, морських і транспортних працівників проти Сполученого Королівства, § 86).

267 Держава має позитивний обов'язок захищати особу від зловживання профспілкою своїми повноваженнями (Cheall проти Сполученого Королівства; Johansson проти Швеції (обидва рішення Комісії)). В той час як держава може втручатися для того, щоб захистити члена профспілки від заходів, вжитих проти нього його профспілкою, вона повинна встановити справедливий баланс між конкуруючими інтересами, її межі розсуду відіграють лише обмежену роль (Associated Society of Locomotive Engineers & Firemen (ASLEF) проти Сполученого Королівства, §§ 45-49).

268 Держави також мають позитивний обов'язок забезпечити ефективний судовий захист від дискримінації на підставі членства в профспілках (Даніленков і інші проти Росії, §§ 124 та 136).

IV. Обмеження прав осіб, що входять до складу збройних сил, поліції та адміністративних органів держави

269 Хоча держава зобов'язана поважати свободу зібрань та об'єднань своїх працівників, стаття 11 §2 дозволяє їй встановлювати законні обмеження здійснення цих прав членами своїх збройних сил, поліції або адміністрації (дивіться Демір та Байкара проти Туреччини [ВП], § 96; "Тюм Габер Сен" і Чинар проти Туреччини, § 29). До сьогоденного часу прецедентне право Суду стосувалась обмеження права державних службовців на свободу об'єднань, а не свободу зібрань.

270 Термін «законний» у другому реченні статті 11 § 2 посилається на те саме поняття законності, як і те, на яке Конвенція посилається в іншому місці використовуючи ті самі або подібні вирази, зокрема вираз «встановлено законом», який міститься в других параграфах статей 9 та 11. Поняття законності, яке використовується в Конвенції, окрім того, що відповідає вимогам національного законодавства, також передбачає вимоги якості в національному законодавстві, такі як передбачуваність і, як правило, відсутність свавілля (Grande Oriente d'Italia di Palazzo Giustiniani проти Італії, § 39; Rekvényi проти Угорщини [ВП], § 59).

271 Обмеження, які запроваджуються стосовно цих трьох категорій осіб, згадуваних у статті 11, підлягають вузькому тлумаченню і, отже, мають вважатися такими, що стосуються виключно «здійснення» прав, про які йдеться. Такі обмеження не повинні підривати саму суть права на об'єднання (Демір та Байкара проти Туреччини [ВП], §§ 97 та 119).

272 Незважаючи на те, що друге речення статті 11§2 чітко не посилається на вимогу необхідності, Суд встановив, що законні обмеження, накладені на членів збройних сил, поліцію або адміністративні органи держави, також повинні відповідати нагальній соціальній потребі та бути «необхідними в демократичному суспільстві» ("Тюм Габер Сен" і Чинар проти Туреччини, §§ 35-35; Adefdromil проти Франції, §§ 42-45; Trade Union of the Police in the Slovak Republic і інші проти Словаччина, §§ 62 та далі; зіставте та порівняйте з попередніми справами Council of Civil Service Unions проти Сполученого Королівства, рішення Комісії, в яких термін «законний» в другому реченні статті 11§2 не передбачає будь-якої вимоги пропорційності, і Rekvényi проти Угорщини [ВП], § 61, в якій питання було залишене відкритим).

A. Адміністративні органи держави

273 Поняття «адміністративні органи держави» необхідно тлумачити вузько з огляду на посаду, яку займає відповідна посадова особа (Grande Oriente d'Italia di Palazzo Giustiniani проти Італії, § 31, в якій відповідні управління не підпадали під це поняття, оскільки вони не входили до організаційної структури регіональної влади; Фогт проти Німеччини, § 67, в якій Суд не вважав необхідними перевіряти, чи вчителька, призначена на постійну посаду державної служби, підпадала під це поняття, оскільки її звільнення за те, що вона постійно відмовлялася

Посібник за статтею 11 Конвенції Свобода зібрань та об'єднання

Переклад з англійської мови: Олександр Дроздов та Олена Дроздова

відмежовуватися від Комуністичної партії Німеччини, було непропорційним переслідуваній законній меті).

274 Державні службовці місцевих органів влади, які не залучені до управління державою як такого, не можна, в принципі, розглядати як «осіб, що входять до складу адміністративних органів держави» і, відповідно, не можна вважати, що на такій підставі їхнє право на організацію та створення профспілок підлягає обмеженням (Демір та Байкара проти Туреччини [ВП], § 97).

275 Оскільки роль державних службовців у демократичному суспільстві полягає у наданні допомоги уряду у виконанні його функцій, обов'язок лояльності та стриманості набуває для них особливого значення. Такі міркування однаково застосуються військовослужбовців та співробітників поліції (Профспілка поліції Словаччини та інших проти Словаччини, § 57).

Крім того, свобода об'єднань державних службовців може бути обмежена, якщо вважається необхідним збереження їх політичного нейтралітету (дивіться Ahmed і інші проти Сполученого Королівства, §§ 53 та 63, в якій Суд виявив обґрунтованими обмеження діяльності старших місцевих державних службовців в політичних партіях, до складу яких вони входили).

276 Абсолютна заборона створювати профспілки, накладена на державних службовців, є несумісною зі статтею 11 ("Тюм Габер Сен" і Чинар проти Туреччини, §§ 36 і 40; Демір та Байкара проти Туреччини [ВП], § 120).

277 Хоча принцип свободи профспілок може бути сумісним із забороною права на страйк щодо певних категорій державних службовців, проте це обмеження не може поширюватися на всіх державних службовців або на співробітників державних комерційних або промислових концернів (Енерджі Япі-Йол Сен проти Туреччини, § 32; Junta Rectora Del Ertzainen Nazional Elkartasuna (ER.N.E.) проти Іспанії, § 33).

278 Заборона членам законного об'єднання, яке не підозрюється у підриві конституційних структур, займати державні посади, не є обґрунтованим відповідно до статті 11§2 (Grande Oriente d'Italia di Palazzo Giustiniani проти Італії, в якій масони були зобов'язані обирати між своїм членством у масонській ложі та подавати заяви для отримання державних посад). В осіб не повинні відбивати бажання через побоювання відхилення їх заяви про призначення на посаду, здійснювати своє право на об'єднання в таких випадках. Свобода об'єднань є настільки важливою, що вона не може бути обмежена навіть стосовно кандидата на державні посади до того часу, доки ця зацікавлена особа не вчинить жодної дії, вартої осуду, на підставі свого членства в об'єднанні (§§ 25-26).

279 Не є несумісним зі статтею 11 в інтересах прозорості вимагати від осіб, які займають державні посади, подання декларації про членство в об'єднанні, коли вона призначена для інформування громадськості про можливі конфлікти інтересів, які негативно впливають на державних службовців (Siveri та Chiellini проти Італії (ухв.), в якій звільнення заявника за ненадання необхідної декларації було визнано обґрунтованим).

280 Примусове переведення державного службовця в інше місто у зв'язку з його членством в профспілці не знаходиться в межах належного ведення та управління державною службою і складає необґрунтоване втручання у право державного службовця брати участь у діяльності профспілки (Metin Turan проти Туреччини, §§ 30-31).

В. Поліція

281 Представники громадськості мають право розраховувати, що у взаємодії з поліцією вони будуть стикатися з політично нейтральними співробітниками, відокремленими від політичних конфліктів. Бажання того, щоб вирішальна роль поліції в суспільстві не була порушена через руйнування політичного нейтралітету своїх службовців, є сумісним з демократичними принципами (Rekvényi проти Угорщини [ВП], § 41). Таким чином, заборона членства в політичній партії співробітниками поліції може бути обґрунтована відповідно до статті 11§2 (там само, § 61).

282 З урахуванням своєї початкової ролі у забезпеченні внутрішнього порядку та безпеки, а

також у боротьбі зі злочинністю, обов'язки та відповідальність, притаманні посаді та службовим обов'язкам співробітників поліції, обґрунтовують певні домовленості щодо здійснення їх профспілкових прав. Є законним вимагати, щоб співробітники поліції діяли неупереджено під час висловлення своїх поглядів для підтримки довіри до них та їх надійності в очах громадськості. Застосування санкцій до членів профспілки для досягнення цієї мети відповідає «нагальній суспільній потребі» (Trade Union of the Police in the Slovak Republic і інші проти Словаччини, §§ 67-70).

283 Заборона страйку, накладена на профспілку поліції, переслідує законну мету запобігання заворушення з урахуванням специфічних обов'язків, покладених на поліцію, та можливих наслідків переривання її діяльності. Необхідність того, щоб поліція постійно несла службу та той факт, що вона озброєна, відрізняє її від інших державних службовців обґрунтовуючи обмеження їх права на організацію. Державі надані достатньо широкі межі розсуду для регулювання певних аспектів діяльності профспілки поліції в інтересах суспільства не позбавляючи профспілку основного змісту її прав відповідно до статті 11 (Junta Rectora Del Ertzainen Nazional Elkartasuna (ER. NE) проти Іспанії, §§ 37-39).

С. Збройні сили

284 З урахуванням ролі армії в суспільстві Суд визнав, що в будь-якому демократичному суспільстві законною метою є створення політично нейтральної армії (Ердель проти Німеччини (ухв.)).

285 Заходи, спрямовані на збереження порядку та дисципліни, необхідних у збройних силах, так само переслідують законну мету. Поняття «порядок», передбачений в статті 11§2, стосується не лише громадського порядку, але й порядку, який повинен панувати в межах конкретної соціальної групи, такої як збройні сили, оскільки заворушення у цій групі можуть мати наслідки для порядку у суспільстві загалом (Matelly проти Франції, §§ 62 та 67; Енгель і інші проти Нідерландів, § 98).

286 Суд визнав, що діяльність профспілок повинна бути адаптована з урахуванням специфічного характеру місії збройних сил і можуть бути накладені навіть значні обмеження на форми їх діяльності та вираження поглядів професійного об'єднання та його членів. Проте такі обмеження не повинні позбавляти їх загального права на об'єднання задля захисту своїх професійних та немайнових інтересів (Adefdromil проти Франції, § 55; Matelly проти Франції, § 71).

287 Загальна заборона військовослужбовцям створювати або вступати в профспілку посягає на саму сутність їх права на свободу об'єднань і як така заборонена Конвенцією (Adefdromil проти Франції, § 60; Matelly проти Франції, § 75).

Перелік цитованих справ

Судова практика, наведена у цьому посібнику, стосується ухвал або рішень, винесених Судом, а також рішень або звітів Європейської комісії з прав людини (далі – «Комісія»).

Якщо не вказано інше, всі посилання стосуються рішення Суду, винесеного палатою Суду. Абревіатура "(ухв.)" вказує на те, що цитата стосується ухвали Суду і "[ВП]" – що справу розглядала Велика палата.

Рішення палат, які не є остаточними у значенні статті 44 Конвенції, позначені зірочкою у списку нижче. Стаття 44 § 2 Конвенції передбачає: " Рішення палати стає остаточним: а) якщо сторони заявляють, що вони не звертатимуться з клопотанням про передання справи на розгляд Великої палати; або б) через три місяці від дати постановлення рішення, якщо клопотання про передання справи на розгляд Великої палати не було заявлено; або с) якщо колегія Великої палати відхиляє клопотання про передання справи на розгляд Великої палати згідно зі статтею 43. Остаточне рішення опубліковується.

Посилання на справи, наведені в електронній версії Посібника, спрямовують користувача до бази даних HUDOC (<http://hudoc.echr.coe.int>), яка надає доступ до практики Суду ((Велика палата, палата та комітет), ухвал та рішень, комунікованих справ, консультативних висновків та інформаційних оглядів записки судової практики), а також Комісії (рішень та звітів) та резолюцій Комітету міністрів.

Суд виносить свої рішення та рішення англійською та/або французькою мовами – двома офіційними мовами Ради Європи. HUDOC також містить переклади багатьох важливих справ на більш ніж тридцять неофіційних мов, а також посилання на близько сотні онлайн-добірок, підготовлених незалежними сторонами. Всі мовні версії, доступні для цитованих справ, доступні на вкладці «Мовні версії» в базі даних HUDOC, яку можна відкрити після переходу за посиланням.

—А—

- A. і інші проти Іспанії, № 13750/88, Рішення Комісії від 2 липня 1990, Рішення і звіти 66, стор. 188
- Adefdromil проти Франції, № 32191/09, 2 жовтня 2014 року
- Agit Demir проти Туреччини, № 36475/10, 27 лютого 2018 року
- Ahmed і інші проти Сполученого Королівства, 2 вересня 1998, Звіти про постанови і рішення 1998-VI
- Akarsubaşı і Alçiçek проти Туреччини, № 19620/12, 23 січня 2018 року
- Akgöl і Göl проти Туреччини, № 28495/06 і 28516/06, 17 травня 2011 року
- Alekseyev проти Росії, № 4916/07 і 2 інші, 21 жовтня 2010 року
- Aliyev і інші проти Азербайджану, № 28736/05, 18 грудня 2008 року
- Animal Defenders International проти Сполученого Королівства [ВП], № 48876/08, ЄСПЛ 2013 (витяги)
- Annenkov і інші проти Росії, № 31475/10, 25 липня 2017 року
- АРЕН Üldözötteinek Szövetsége, Iványi, Róth і Szerdahelyi проти Угорщини (ухв.) № 32367/96, 31 серпня 1999 року
- Appleby і інші проти Сполученого Королівства, № 44306/98, ЄСПЛ 2003 VI
- Artyomov проти Росії (ухв.), № 17582/05, ЄСПЛ 2006-XV
- Ashughyan проти Вірменії, № 33268/03, 17 липня 2008 року
- Association of Academics проти Ісландії (ухв.), № 2451/16, 15 травня 2018 року
- Association Rhino і інші проти Швейцарії, № 48848/07, 11 жовтня 2011 року

Посібник за статтею 11 Конвенції
Свобода зібрань та об'єднання

Переклад з англійської мови: Олександр Дроздов та Олена Дроздова

Associated Society of Locomotive Engineers i Firemen (ASLEF) проти Сполученого Королівства, № 11002/05, 27 лютого 2007 року

—В—

Вацkowski і інші проти Польщі, № 1543/06, 3 травня 2007 року
Balçık і інші проти Туреччини, № 25/02, 29 листопада 2007 року
Barabanov проти Росії, № 4966/13 і 5550/15, 30 січня 2018 року
Barankevich проти Росії, № 10519/03, 26 липня 2007 року
Barraco проти Франції, № 31684/05, 5 березня 2009 року
Barthold проти Німеччини, 25 березня 1985, § 61, Серія А № 90
Bayev і інші проти Росії, № 67667/09 і 2 інших, 20 червня 2017 року
Bekir-Ousta і інші проти Греції, № 35151/05, 11 жовтня 2007 року
Bektashi Community і інші проти Колишньої Югославської Республіки Македонія, № 48044/10 і 2 others, 12 квітня 2018 року
Berladir і інші проти Росії, № 34202/06, 10 липня 2012 року
Bollan проти Сполученого Королівства (ухв.), № 42117/98, ЄСПЛ 2000-V
Bota проти Румунії (ухв.), № 24057/03, 12 жовтня 2004 року
Buzgan проти Румунії, № 35097/02, 11 жовтня 2007 року
Budaházy проти Угорщини, № 41479/10, 15 грудня 2015
Bukta і інші проти Угорщини, № 25691/04, ЄСПЛ 2007 III

—С—

Cârmuirea Spirituală a Musulmanilor din Republica Молдови проти Молдови (ухв.), № 12283/02, 14 червня 2005 року
Chassagnou і інші проти Франції [ВП], № 25088/94, 28331/95 і 28443/95, ЄСПЛ 1999-III
Cheall проти Сполученого Королівства, № 10550/83, Рішення Комісії від 13 травня 1985, Рішення і звіти 42, стор. 178
Christian Democratic People's Party проти Молдови, № 28793/02, ЄСПЛ 2006-II
Christian Democratic People's Party проти Молдови (№ 2), № 25196/04, 2 лютого 2010 року
Christians against Racism і Fascism проти Сполученого Королівства, № 8440/78, Рішення Комісії від 16 липня 1980, Рішення і звіти 21, стор. 138
Church of Scientology Moscow проти Росії, № 18147/02, 5 квітня 2007 року
Cisse проти Франції, № 51346/99, ЄСПЛ 2002-III
Council of Civil Service Unions проти Сполученого Королівства, № 11603/85, Рішення Комісії від 29 січня 1987, Рішення і звіти 50, стор. 228
Cumhuriyet Halk Partisi проти Туреччини, № 19920/13, ЄСПЛ 2016 (витяги)

—D—

Demir і Baykara проти Туреччини [ВП], № 34503/97, ЄСПЛ 2008
Disk і Kesik проти Туреччини, № 38676/08, 27 листопада 2012 року
Danilenkov і інші проти Росії, № 67336/01, ЄСПЛ 2009 (витяги).
Djavit An проти Туреччини, № 20652/92, ЄСПЛ 2003-III
Doğan Altun проти Туреччини, № 7152/08, 26 травня 2015 року
Drieman і інші проти Норвегії (ухв.), № 33678/96, 4 травня 2000 року

—E—

Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası проти Туреччини, № 20641/05, ЄСПЛ 2012 (витяги)
Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası і інші проти Туреччини, № 20347/07, 5 липня 2016 року
Emin Huseynov проти Азербайджану, № 59135/09, 7 травня 2015 року
Enerji Yarı-Yol Sen проти Туреччини, № 68959/01, 21 квітня 2009 року
Engel і інші проти Нідерландів, 8 червня 1976, Серія А № 22
Erdel проти Німеччини (ухв.), № 30067/04, 13 лютого 2007 року
Éva Molnár проти Угорщини, № 10346/05, 7 жовтня 2008 року

**Посібник за статтею 11 Конвенції
Свобода зібрань та об'єднання**

Переклад з англійської мови: Олександр Дроздов та Олена Дроздова

Ezelin проти Франції, 26 квітня 1991, Серія А № 202

—F—

Fáber проти Угорщини, № 40721/08, 24 липня 2012 року

Federation of Offshore Workers' Trade Unions і інші проти Норвегії (ухв.), № 38190/97, ЄСПЛ 2002-VI

Fedotov проти Росії (ухв.), № 5140/02, 23 листопада 2004 року

Friend, the Countryside Alliance і інші проти Сполученого Королівства (ухв.), № 16072/06 і 27809/08, 24 листопада 2009 року

Freedom і Democracy Party (ÖZDEP) проти Туреччини [ВП], № 23885/94, ЄСПЛ 1999-VIII

Frumkin проти Росії, № 74568/12, 5 січня 2016 року

—G—

Gafgaz Mammadov проти Азербайджану, № 60259/11, 15 жовтня 2015 року

Galstyan проти Вірменії, № 26986/03, 15 листопада 2007 року

Geotech Kancev GmbH проти Німеччини, № 23646/09, 2 червня 2016 року

Giuliani і Gaggio проти Італії [ВП], № 23458/02, ЄСПЛ 2011 (витяги)

Gorzelik і інші проти Польщі [ВП], № 44158/98, ЄСПЛ 2004-I

Gr і e Oriente d'Italia di Palazzo Giustiniani проти Італії, № 35972/97, ЄСПЛ 2001-VIII

Gülcü проти Туреччини, № 17526/10, 19 січня 2016 року

Güler і Uğur проти Туреччини, № 31706/10 і 33088/10, 2 грудня 2014 року

Gün і інші проти Туреччини, № 8029/07, 18 червня 2013 року

—H—

Hakobyan і інші проти Вірменії, № 34320/04, 10 квітня 2012 року

Herri Batasuna і Batasuna проти Іспанії, № 25803/04 і 25817/04, ЄСПЛ 2009

Herrmann проти Німеччини, № 9300/07, 20 січня 2011 року

Hizb ut-Tahrir і інші проти Німеччини (ухв.), № 31098/08, 12 червня 2012 року

Hrvatski liječnički sindikat проти Хорватії, № 36701/09, 27 листопада 2014 року

Huseynli і інші проти Азербайджану, № 67360/11 і 2 інших, 11 лютого 2016

—I—

Ibrahimov і інші проти Азербайджану, № 69234/11 і 2 інших, 11 лютого 2016 року

İzci проти Туреччини, № 42606/05, 23 липня 2013 року

İzzettin Doğan і інші проти Туреччини [ВП], № 62649/10, ЄСПЛ 2016

—J—

Jafarov і інші проти Азербайджану*, № 27309/14, 25 липня 2019 року

Jehovah's Witnesses of Moscow і інші проти Росії, № 302/02, 10 червня 2010 року

Johansson проти Швеції, № 13537/88, Рішення Комісії від 7 травня 1990, D.R. 65, стор. 202

Junta Rectora Del Ertzainen Nazional Elkartasuna (ER.N.E.) проти Іспанії, № 45892/09, 21 квітня 2015 року

—K—

Kalifatstaat проти Німеччини (ухв.), № 13828/04, 11 грудня 2006 року

Karaçay проти Туреччини, № 6615/03, 27 березня 2007 року

Karakurt проти Austria (ухв.), № 32441/96, 14 вересня 1999 року

Kasparov і інші проти Росії, № 21613/07, 3 жовтня 2013 року

Koretskyu і інші проти України, № 40269/02, 3 квітня 2008 року

Köll проти Австрії (ухв.), № 43311/98, 4 липня 2002 року

Körtvélyessy проти Угорщини (№ 2), № 58271/15, 18 липня 2017 року

Krupko і інші проти Росії, № 26587/07, 26 червня 2014 року

Kudrevičius і інші проти Литви [ВП], № 37553/05, ЄСПЛ 2015

Kuznetsov і інші проти Росії, № 184/02, 11 січня 2007 року

**Посібник за статтею 11 Конвенції
Свобода зібрань та об'єднання**

Переклад з англійської мови: Олександр Дроздов та Олена Дроздова

Kimlya і інші проти Росії, № 76836/01 і 32782/03, ЄСПЛ 2009

—L—

Larmela проти Фініїлян , № 26712/95, Рішення Комісії від 28 травня 1997, неопубліковані

Lashmankin і інші проти Росії, № 57818/09 і 14 інших, 7 лютого 2017 року

Lavisse проти Франції, № 14223/88, Рішення Комісії від 5 червня 1991, Рішення і звіти 70, стор. 229

Le Compte, Van Leuven і De Meyere проти Бельгії, 23 червня 1981, Серія А № 43

Les Authentiks і Supras Auteuil 91 проти Франції, № 4696/11 і 4703/11, 27 жовтня 2016 року

Linkov проти Чеської Республіки, № 10504/03, 7 грудня 2006 року

Lovrić проти Хорватії, № 38458/15, 4 квітня 2017 року

Lucas проти Сполученого Королівства (ухв.), № 39013/02, 18 березня 2003 року

—M—

Maestri проти Італії [ВП], № 39748/98, ЄСПЛ 2004-I

Magyar Keresztény Mennonita Egyház і інші проти Угорщини, № 70945/11 і 8 інших, ЄСПЛ 2014 (витяги)

Malofeyeva проти Росії, № 36673/04, 30 травня 2013 року

Manole і "Romanian Farmers Direct" проти Румунії, № 46551/06, 16 червня 2015

Matelly проти Франції, № 10609/10, 2 жовтня 2014 року

McFeeley проти Сполученого Королівства, № 8317/78, § 114, Рішення Комісії від 15 травня 1980 року, Рішення і звіти 20, стор. 44

Members of the Gldani Congregation of Jehovah's Witnesses і інші проти Грузії, № 71156/01, 3 травня 2007 року

Mesut Yıldız і інші проти Туреччини, № 8157/10, 18 липня 2017 року

Metin Turan проти Туреччини, № 20868/02, 14 листопада 2006 року

Methodiev і інші проти Болгарії, № 58088/08, 15 червня 2017 року

MİHR Foundation проти Туреччини*, № 10814/07, 7 травня 2019 року

Moscow Branch of the Salvation Army проти Росії, № 72881/01, ЄСПЛ 2006-XI

Movement for Democratic Kingdom проти Bulgaria, № 27608/95, Рішення Комісії від 29 листопада 1995, неопубліковані

Mytilinaios і Kostakis проти Греції, № 29389/11, 3 грудня 2015 року

—N—

N.F. проти Італії, № 37119/97, ЄСПЛ 2001-IX

National Notary Chamber проти Албанії (ухв.), № 17029/05, 6 травня 2008 року

National Union of Belgian Police проти Бельгії 27 жовтня 1975, Серія А № 19

National Union of Rail, Maritime і Transport Workers проти Сполученого Королівства, № 31045/10, ЄСПЛ 2014

National Turkish Union Kungyun проти Болгарії, № 4776/08, 8 червня 2017 року

Navalnyy проти Росії [ВП], № 29580/12 і 4 інших, 15 листопада 2018 року

Navalnyy і Yashin проти Росії, № 76204/11, 4 грудня 2014 року

Nemtsov проти Росії, № 1774/11, 31 липня 2014 року

Novikova і інші проти Росії, № 25501/07 і 4 інших, 26 квітня 2016 року

Nurettin Aldemir і інші проти Туреччини, № 32124/02 і 6 інших, 18 грудня 2007 року

—O—

Ognevenko проти Росії, № 44873/09, 20 листопада 2018 року

Öğrü проти Туреччини, № 19631/12, 17 жовтня 2017 року

Öllinger проти Австрії, № 76900/01, 2006-IX

"Orthodox Ohrid Archdiocese (Greek-Orthodox Ohrid Archdiocese of the Peć Patriarchy)" проти Колишньої Югославської Республіки Македонія, № 3532/07, 16 листопада 2017 року

Osmani і інші проти "Колишньої Югославської Республіки Македонія" (ухв.), № 50841/99,

**Посібник за статтею 11 Конвенції
Свобода зібрань та об'єднання**

Переклад з англійської мови: Олександр Дроздов та Олена Дроздова

ЄСПЛ 2001-Х

Ouranio Toxo і інші проти Греції, № 74989/01, ЄСПЛ 2005-Х (витяги)

O.V.R. проти Росії (ухв.), № 44319/98, ЄСПЛ 2001-V

Oya Ataman проти Туреччини, № 74552/01, 2006-XIII

Özbek і інші проти Туреччини, № 35570/02, 6 жовтня 2009 року

—P—

Partidul Comunistilor (Nepesceristi) і Ungureanu проти Румунії, № 46626/99, ЄСПЛ 2005-I (витяги)
Parti nationaliste basque – Organisation régionale d'Irarralde проти Франції, № 71251/01, ЄСПЛ 2007-II

Party for a Democratic Society (DTP) і інші проти Туреччини, № 3840/10 і 6 інших, 12 січня 2016 року

Plattform “Ärzte für das Leben” проти Австрії, 21 червня 1988, Серія А № 139

Popov і інші проти Болгарії (ухв.), № 48047/99, 6 листопада 2003 року

Primov і інші проти Росії, № 17391/06, 12 червня 2014 року

Protorapa проти Туреччини, № 16084/90, 24 лютого 2009 року

—R—

Association of Citizens “Radko” і Paunkovski проти Колишньої Югославської Республіки Македонія, № 74651/01, ЄСПЛ 2009 (витяги)

Rai і Evans проти Сполученого Королівства (ухв.), № 26258/07 і 26255/07, 17 листопада 2009 року

Ramazanovа і інші проти Азербайджану, № 44363/02, 1 лютого 2007 року

Redfearn проти Сполученого Королівства, № 47335/06, 6 листопада 2012 року

Refah Partisi (the Welfare Party) і інші проти Туреччини [ВП], № 41340/98 і 3 інших, ЄСПЛ 2003-II

Rekvényi проти Угорщини [ВП], № 25390/94, ЄСПЛ 1999-III

Religionsgemeinschaft der Zeugen Jehovas і інші проти Австрії № 40825/98, 31 липня 2008 року

Republican Party of Росії проти Росії, № 12976/07, 12 квітня 2011 року

Revert і Legallais проти Франції, № 14331/88 і 14332/88, Рішення Комісії від 8 вересня 1989 року, Рішення і звіти 62, стор. 309

—S—

Sanchez Navajas проти Іспанії (ухв.), № 57442/00, ЄСПЛ 2001-VI

Sáska проти Угорщини, № 58050/08, 27 листопада 2012 року

Schmidt і Dahlström проти Швеції, 6 лютого 1976, Серія А № 21

Schneider проти Luxembourg, № 2113/04, 10 липня 2007 року

Schwabe і M.G. проти Німеччини, № 8080/08 і 8577/08, ЄСПЛ 2011-VI (витяги)

Sergey Kuznetsov проти Росії, № 10877/04, 23 жовтня 2008 року

Sidiropoulos і інші проти Греції, 10 липня 1998, Звіти про постанови і рішення 1998-IV

Sigurður A. Sigurjónsson проти Ісландії, 30 червня 1993, Серія А № 264

Sindicatul “Păstorul cel Bun” проти Румунії [ВП], № 2330/09, ЄСПЛ 2013 (витяги)

Siveri і Chiellini проти Італії (ухв.), № 13148/04, 3 червня 2008 року

Slavic University in Bulgaria і інші проти Болгарії (ухв.), № 60781/00, 18 листопада 2004 року

Sørensen і Rasmussen проти Данії [ВП], № 52562/99 і 52620/99, ЄСПЛ 2006-I

Socialist Party і інші проти Туреччини, 25 травня 1998, Звіти про постанови і рішення 1998-III

Şolari проти Республіки Молдова, № 42878/05, 28 березня 2017 року

Stankov і the United Macedonian Organisation Ilinden проти Болгарії, № 29221/95 і 29225/95, ЄСПЛ 2001-IX

Steel і інші проти Сполученого Королівства, 23 вересня 1998, Звіти про постанови і рішення 1998-VII

Süleyman Çelebi і інші проти Туреччини (№ 2), № 22729/08 і 10581/09, 12 грудня 2017 року

Swedish Engine Drivers’ Union проти Швеції, 6 лютого 1976, Серія А № 20

**Посібник за статтею 11 Конвенції
Свобода зібрань та об'єднання**

Переклад з англійської мови: Олександр Дроздов та Олена Дроздова

Swedish Transport Workers Union проти Швеції (ухв.), № 53507/99, ЄСПЛ 2004-XII (витяги)

—T—

Taranenko проти Росії, № 19554/05, 15 травня 2014 року

Tebieti Mühafize Cemiyeti i Israfilov проти Азербайджану, № 37083/03, ЄСПЛ 2009

Tek Gıda İş Sendikası проти Туреччини, № 35009/05, 4 квітня 2017 року

The Gypsy Council i інші проти Сполученого Королівства (ухв.), № 66336/01, 14 травня 2002 року

The United Macedonian Organisation Ilinden i Ivanov проти Болгарії, № 44079/98, 20 жовтня 2005 року

The United Macedonian Organisation Ilinden i інші проти Болгарії, № 59491/00, 19 січня 2006 року

The United Macedonian Organisation Ilinden i інші проти Болгарії (№ 2), № 34960/04, 18 жовтня 2011 року

The United Macedonian Organisation Ilinden – PIRIN i інші проти Болгарії, № 59489/00, 20 жовтня 2005 року

The United Macedonian Organisation Ilinden – PIRIN i інші проти Болгарії (№ 2), № 41561/07 i 20972/08, 18 жовтня 2011 року

Tourkiki Enosi Xanthis i інші проти Греції, № 26698/05, 27 березня 2008 року

Trade Union of the Police in the Slovak Republic i інші проти Словаччини, № 11828/08, 25 вересня 2012 року

Tsonev проти Болгарії, № 45963/99, 13 квітня 2006 року

Tüm Haber Sen i Çınar проти Туреччини, № 28602/95, ЄСПЛ 2006-II

Tuskia i інші проти Грузії, № 14237/07, 11 жовтня 2018 року

—U—

UNISON проти Сполученого Королівства (ухв.), № 53574/99, ЄСПЛ 2002-I

United Communist Party of Туреччини i інші проти Туреччини, 30 січня 1998, Звіти про постанови i рішення 1998-I

Unite the Union проти Сполученого Королівства (ухв.), № 65397/13, 3 травня 2016

Urcan i інші проти Туреччини, № 23018/04 i 10 інших, 17 липня 2008 року

—V—

Veniamin Tymoshenko i інші проти України, № 48408/12, 2 жовтня 2014 року

Vialas Simón проти Іспанії, № 16685/90, Рішення Комісії від 8 липня 1992, неповідомлене

Vogt проти Німеччини, 26 вересня 1995, Серія А № 323

Vona проти Угорщини, № 35943/10, ЄСПЛ 2013

Vörður Ólafsson проти Ісландії, № 20161/06, ЄСПЛ 2010

Vyarentsov проти України, № 20372/11, 11 квітня 2013 року

—W—

Weiss проти Austria, № 14596/89, Рішення Комісії від 10 липня 1991, неопубліковане

Wilson, National Union of Journalists i інші проти Сполученого Королівства, № 30668/96 i 2 інші, ЄСПЛ 2002-V

Women On Waves i інші проти Португалії, № 31276/05, 3 лютого 2009 року

W.СТОР. i інші проти Польщі (ухв.), № 42264/98, ЄСПЛ 2004-VII

—Y—

Yaroslav Belousov проти Росії, № 2653/13 i 60980/14, 4 жовтня 2016 року

Yazar i інші проти Туреччини, № 22723/93 i 2 others, ЄСПЛ 2002-II

Young, James i Webster проти Сполученого Королівства, 13 серпня 1981, Серія А № 44

Young, James i Webster проти Сполученого Королівства, № 7601/76 i 7896/77 Звіт Комісії від 14 грудня 1979, Серія В, № 39, стор. 36

Посібник за статтею 11 Конвенції

Свобода зібрань та об'єднання

Переклад з англійської мови: Олександр Дроздов та Олена Дроздова

—Z—

Zehra Foundation і інші проти Туреччини, № 51595/07, 10 липня 2018 року

Zhdanov і інші проти Росії*, № 12200/08 і 2 інші, 16 липня 2019 року

Zhechev проти Болгарії, № 57045/00, 21 червня 2007 року

Zilibergberg проти Молдови (ухв.), № 61821/00, 4 травня 2004 року

Zulkuf Murat Kahraman проти Туреччини*, № 65808/10, 16 липня 2019 року